

BEZPEČNOSTNÁ SITUÁCIA V POHRANIČNÝCH OBLASTIACH ORAVY A SPIŠA V ROKOCH 1945 – 1947

JAN ŠTAIGL

ŠTAIGL, J.: Security situation in the border regions of Orava and Spiš in the years 1945 – 1947. *Vojenská história*, 2, 12, 2008, pp. 84 – 107, Bratislava.

The author of the published study deals with a specific security situation in the northern regions of Orava as a consequence of re-allocating some of the parts to Polish authority. He follows the development of the incorporated regions as well as Slovak site of the frontiers from the liberation of these regions by Red Army up to the year 1947. Due to signing Czechoslovak-Polish Treaty on friendship, cooperation and solidarity the year should have been a breakthrough in the relations between the two states. The author mainly reflects the activities of a Polish military troop- Blyskawica. The members of the troop had a real influence on the persecutions of Slovaks in Poland; moreover they were organizing robberies of Slovak villages. As far as this aspect is concerned, the study reads on the actions of Czechoslovak Army and Slovak Armed Forces against the troops, as well as on the issues of cooperation with Polish Security Forces in the search of their liquidation.

Military History. Slovakia. Security situation in the borders of Slovakia and Poland. 1945 – 1947.

Medzi základné úlohy spojené s obnovou československej štátnosti a jej suverenity po skončení druhej svetovej vojny patrilo zabezpečenie ochrany hraníc a kontroly pohraničných území. Okrem pretrvávajúceho vojnového stavu s Nemeckom, Rakúskom a Maďarskom si to vyžadovala aj napätá situácia, ktorá v pohraničí existovala v dôsledku činnosti rôznych ozbrojených skupín a hraničných sporov ČSR so susednými štátmi. Na oslobodenom území sa postupne obnovovala sieť pohraničných orgánov Finančnej stráže a do stráženia hraníc a kontroly pohraničia sa zapájali príslušníci pohraničných oddelení novovytvorených bezpečnostných zborov – Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) v Čechách a na Morave a Národnej bezpečnosti na Slovensku.

Nízke početné stavy zložiek poverených ochranou hranice – ešte v lete 1946 mala Finančná stráž na Slovensku niečo vyše 2 000 osôb a v pohraničných staniaciach Národnej bezpečnosti slúžilo okolo 500 jej príslušníkov¹ – však na plnenie bezpečnostných úloh nestačili, a zasiahnuť museli vojenské jednotky. Na základe operačného rozkazu veliteľa 1. čs. armády arm. gen. K. Klapálka č. 127 z 23. mája 1945 boli v pohraničných oblastiach ČSR, s výnimkou slovenského úseku čs.-poľskej hranice a pri novovytvorenej čs.-sovietskej hrani-

1 ŠTAIGL, J. – ŠTEFANSKÝ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska 1945-1968. VI. zväzok*. Bratislava : Magnet Press Slovakia 2007, s. 79.

ci, rozmiestnené útvary existujúcich i novoformovaných divízií. V pridelených priestoroch mali vykonávať prieskumnú a hliadkovú činnosť, brániť pokusom o ilegálne prekračovanie štátnej hranice či neoprávnené vyvážanie majetku a poskytovať ozbrojenú asistenciu orgánom štátnej správy, respektíve príslušníkom Finančnej stráže, ZNB a Národnej bezpečnosti pri ich zásahoch.²

Za hlavné príčiny, prečo sa nerealizovali vojenské bezpečnostné opatrenia aj v slovensko-poľskom pohraničí, možno pokladať tieto faktory: 1) vojenské jednotky boli vyslané predovšetkým do oblastí susediacich so štátmi, s ktorými bola ČSR vo vojnovom stave, vrátane pohraničného územia pri úseku čs.-nemeckej hranice na severe Čiech, ktorý sa neskôr, po posunutí poľsko-nemeckej hranice na západ, stal súčasťou čs.-poľskej hranice, 2) v súlade s ustanoveniami čs.-sovietskej spojeneckej zmluvy z decembra 1943, ktoré sa premietli aj do formulácií Košického vládneho programu o zahranično-politickej orientácii obnoveného Československa, sa očakával vývoj priateľských vzťahov s Poľskom a ich skoré vyústenie do pripojenia sa tejto krajiny k vojensko-politickej spolupráci ČSR a ZSSR, 3) značná členitosť a nepriechodnosť horského terénu na severe Slovenska a 4) nedostatok vojenských síl a prostriedkov. Predpoklad relatívneho „pokoja“ na slovensko-poľskej hranici a v tunajších prihraničných oblastiach sa však v krátkom čase ukázal ako chybný. Nepokojnú atmosféru, ktorá tu doznievala z konca vojny, začala „oživovať“ a prehlbovať činnosť rôznych ozbrojených skupín, predovšetkým oddielov Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA, tzv. banderovcov)³, sprevádzaná prudkým rozšírením sa pašeráctva a ilegálnym prílivom ukrajinko-rusínskeho obyvateľstva z juhovýchodného Poľska, ktoré utekalo pred prenasledovaním zo strany poľských úradov.⁴

Špecifická bezpečnostná situácia sa vytvárala v severných oblastiach Oravy a Spiša, a to hlavne v dôsledku opätovného odovzdania niektorých častí do poľskej správy. Išlo o tzv. inkorporované územie, ktoré bolo po vzniku samostatného Československa v roku 1918, na základe rozhodnutia Konferencie veľvyslancov v belgickom meste Spa z 28. júla 1920, pripojené k Poľsku. Malo rozlohu 583 km² (413 km² na Orave a 170 km² na Spiši) a nachádzalo sa na ňom 13 oravských a 13 spišských obcí s viac ako 20 000 obyvateľmi.⁵ Po pretrvávajúcich územných sporoch medzi ČSR a Poľskom sa oba štáty na Konferencii Ligy národov 12. marca 1924 dohodli, že ČSR si ponechá územie Ždiaru a Javoriny a s Poľskom vymení niektoré obce na hornej Orave.⁶ Nové hranice boli potvrdené čs.-poľskou zmluvou z 24. apríla 1925 a neskôr, 1. decembra 1938, boli ešte čiastočne korigované.⁷ V rámci účasti slovenskej armády na nemeckej agresii proti Poľsku v septembri 1939 bolo inkorporované úze-

2 Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv (VÚA-VHA) Praha, f. MNO-hl. št., čj. 245/Taj.oper. 1. odd. 1945.

3 Pozri napr. FIALA, J.: *Zpráva o akci B*. Praha : Vyšehrad 1994 a ŠMIGEL, M.: *Banderovci na Slovensku (1945-1947)*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a ÚVV UMB 2007.

4 Bližšie ŠMIGEL, M. – MIČKO, P.: K problematike utečeneckých vín na Slovensko v rokoch 1944-1946. In: *Acta Historica Neosoliensia*, 9, 2006, s. 175-184.

5 Oravské obce: Srnie, Podvlk, Harbakúz, Vyšná Zubrova, Nižná Zubrova, Oravka, Bukovina-Podsklie, Pekelník, Jablonka, Chyžné, Vyšná Lipnica, Hladovka a Suchá Hora; spišské obce: Nová Belá, Fridman, Krempachy, Tribš, Durštín, Čierna Hora, Jurgov, Repiská, Vyšné Lapše, Nižné Lapše, Nedeca, Kalvín a Lapšanka. SYRNÝ, M.: K problematike Hornej Oravy a severného Spiša po druhej svetovej vojne. In: *Acta Historica Neosoliensia*, 8, 2005, s. 137.

6 Išlo o výmenu územia okolo Nižnej Lipnice za dediny Suchá Hora a Hladovka. Pozri *Poľský Spiš*. In: http://sk.wikipedia.org/wiki/Spi%C5%A1_%8regi%C3%B3n%29.

7 BAKA, I.: *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : VHÚ 2006, s. 11 a BORÁK, M.: Československo-poľská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938. In: *Historie a vojenství*, 1998, č. 4, s. 65-90.

mie anektované späť k Slovensku.⁸ Po skončení druhej svetovej vojny nebolo jasné, komu toto sporné územie, na ktoré si robili nárok tak Poľsko ako Československo, pripadne. Rokovania zástupcov oboch krajín o otázke štátnej hranice na Orave a Spiši však nakoniec vyústili do záveru vrátiť ich líniu do predvojnového stavu.

Preberanie inkorporovaného územia do poľskej správy nebolo jednoduchou záležitosťou. Bolo spojené s protestmi slovenského obyvateľstva, ktoré žiadalo návrat do štátneho zväzku ČSR, ale tiež s politickou, hospodárskou a kultúrnou perzekúciou Slovákov v obciach pripojených k Poľsku. V jej dôsledku utieklo okolo 6 000 občanov slovenskej národnosti na územie Slovenska.⁹ Ich rozhodnutie vo veľkej miere ovplyvnili aj nebezpečné pomery, vyvolané pôsobením rôznych ozbrojených skupín – lupičských a pašeráckych bánd, banderovcov, vojenských a miličných jednotiek, ako aj oddielov poľského ozbrojeného protikomunistického odboja. Vo viacerých prípadoch prenikali aj na slovenské územie.

V tomto zmysle cieľom našej štúdie je ukázať vývoj bezpečnostnej situácie, tak na inkorporovanom území ako na slovenskej strane hranice, a to v časovom úseku od oslobodenia týchto oblastí Červenou armádou do roku 1947, ktorý mal byť, v dôsledku podpísania čs.-poľskej zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci, prelomom vo vzťahoch medzi oboma štátmi. Štúdiu ponímame ako príspevok k diskusii, ktorá v súčasnosti prebieha v slovenskej a poľskej historiografii a v komunite „poľských“ Slovákov na hornej Orave a hornom Spiši, o niektorých aspektoch povojnového vývoja na tomto území.

Severné oblasti Oravy a Spiša obsadili vojská Červenej armády na konci januára 1945. Okrem vytvorenia vlastnej vojenskej správy ponechali v činnosti národné výbory s miestnymi ozbrojenými milíciami, ktoré tu vznikli po vypuknutí Slovenského národného povstania. Postupne sem začali prichádzať aj poľskí úradníci s ozbrojeným sprievodom. Napríklad v obci Jablonka už 3. februára 1945 žiadal veliteľ poľskej milície (Milicja Obywatelska – MO)¹⁰ z Nowego Targu odovzdanie miestnej správy do rúk Poliakiom.¹¹ Činnosť poľských úradníkov sa stretávala s odporom obyvateľstva, ktoré preferovalo prinavrátanie týchto oblastí Československu a uznávalo iba tunajšie československé orgány. So súhlasom velenia 4. ukrajinského frontu Červenej armády sa tu uskutočnil plebiscit, v ktorom sa 98 percent obyvateľstva Hornej Oravy a Spiša prihlásilo k slovenskej národnosti, a naprostá väčšina sa vyslovila za pripojenie ich obcí k ČSR.¹² Výsledky plebiscitu prispeli k tomu, že velenie 4. ukrajinského frontu 28. apríla 1945 rozhodlo, aby „sporné“ územie bolo až do rozhodnutia mierovej konferencie ponechané v československej správe.¹³

Československá vláda však už 5. mája 1945 na zasadnutí v Košiciach odsúhlasila vrátenie týchto krajov Poľsku.¹⁴ Súčasne sa začali čs.-poľské rokovania, ktoré otázku hraníc na Orave a Spiši riešili v súvislosti so snahou Poľska o pričlenenie Těšínska. Vyústili 20. mája 1945

8 BAKA, ref. 7, s. 71-131.

9 Ref. 5, s. 138.

10 Oficiálny názov poľskej polície v rokoch 1944-1990 ako ekvivalentu československej Vnútornej bezpečnosti. Pozri *Milicja Obywatelska*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/Milicja_Obywatelska.

11 Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV ČR) Praha, f. Teritoriální odbory –obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 16, č. 80930/II-2/47.

12 ANDRÁŠ, M.: *Poľská menšina na Slovensku*. In: <http://www.kultura-fb.sk/new/old/stare/poliaci-8.htm>

13 Národný archív (NA) Praha, f. 1075 (Hraničné spisy 1918-1953), šk. 37, H-1131.

14 Ref. 12.

do podpísania tzv. pražských protokolov, podľa ktorých sa mal priebeh hraníc v uvedených oblastiach vrátiť na čiaru stanovenú v roku 1920.¹⁵

O podmienkach preberania inkorporovaného územia do poľskej správy rokovala ešte v ten istý deň v Trstenej delegácia SNR so zástupcami okresného národného výboru (Powiatowej rady narodowej) v Nowom Targu. Slovenská delegácia predložila, okrem iného, požiadavku na dobrovoľné premiestnenie slovenského obyvateľstva na Slovensko. Vyplývala najmä z obavy niektorých Slovákov z odvetných opatrení Poliakov alebo poľských orgánov za ich proslovenskú či pročeskoslovenskú angažovanosť. Poľská strana nakoniec súhlasila iba s možnosťou dobrovoľného vystahovania sa členov slovenských úradných orgánov, štátnych zamestnancov a kňazov, a to aj s majetkom. Súčasne bolo dohodnuté, že existujúce obecné milície budú ponechané, ale dostanú poľských veliteľov. Rovnako mohli naďalej pôsobiť – ako súčasť poľskej administratívy – aj dovtedajšie národné výbory. Na záver rokovaní bol prijatý dohovor o spolupráci poľských orgánov s Okresným národným výborom v Trstenej pri stíhaní fašistických živlov v prihraničných obciach.¹⁶

Prvé jednotky poľskej armády (Wojska Polskiego – WP) prišli na severné územie Oravy a Spiša už v polovici mája 1945.¹⁷ Ďalšie na základe rozkazu generálneho štábu WP z 29. júna 1945 o obsadení južnej hranice Poľska, ktoré mali strážiť spolu s vojakmi Červenej armády. Išlo o jednotky 6. a 8. pešej divízie 1. armády WP¹⁸, spolu s časťou 10. pluku zboru vnútornej bezpečnosti (Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrzznego – KBW).¹⁹ Spolu s nimi prichádzali aj ďalšie oddiely poľskej milície, ktoré pomáhali, často použitím násillia, ustanovovať orgány poľskej správy. Dochádzalo k prvým stretom a incidentom medzi miestnymi Slovákami a formujúcou sa poľskou štátnou mocou.

Veliteľ VII. armádneho zboru čs. armády (veliteľstvo Trenčín) plk. pech. Michal Širica v hlásení o situácii v severnom pohraničí, ktoré spracoval podľa informácií prednostu 2. oddelenia (spravodajského) štábu, získaných v dňoch 9. – 10. júla 1945 od miestnych orgánov Národnej bezpečnosti a Finančnej stráže, okrem iného, uviedol: „*Priestor Trstená-Jablonka: V Podvlku, Pekelníku, Srnia a Harkabúz došlo k zrážke medzi miestnou milíciou a poľskou milíciou, ktorá prišla obsadiť tieto kraje. V Pekelníku na strane poľskej boli 4 mŕtví a 1 mŕtvý z miestnej polície (uvedený ozbrojený incident sa uskutočnil 4. júla 1945 a prestrelka trvala 8 hodín – pozn. J. Š.²⁰). Obyvateľstvo 13 obcí, ktoré za bývalej Slovenskej republiky pripadli k Slovensku, chce byť pripojené k Československej republike.*“ V súvislosti s nízkymi počtami príslušníkov Finančnej stráže (7 – 8 osôb v jednej stanici) a obavou, že v krátkom čase „*môže dôjsť k incidentom medzi poľským vojskom, prípadne milíciou a našimi pohraničnými orgánmi*“, navrhoval vyslať do pohraničia vojenské jednotky.²¹ Podobne aj veliteľ 10. pešej di-

15 Ref. 5, s. 138.

16 Tamže.

17 Pozri hlásenie veliteľa 4. vojenskej oblasti Úradu štátneho tajomníka MNO o obsadení územia Oravy a Spiša poľským vojskom. VÚA – VHA Praha, f. MNO-štát. taj. expozitúra Bratislava 1945, šk. 11, č. 169.

18 PROCHWICZ, J.: *Wojsko Polskie w ochronie granic Polski (w pięćdziesiątą rocznicę objęcia ochroną granic przez jednostki 2 Armii WWP)*. In: <http://www.ketrzyn.ordinariat.opoka.org.pl/documents/HISTORIA/wpoc.htm>

19 Vojenská formácia v podriadenosti poľského ministerstva vnútornej bezpečnosti (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego-MBP), určená na likvidovanie protipolského a protikomunistického ozbrojeného hnutia a na ochranu dôležitých štátnych, hospodárskych a dopravných objektov. Pozri *Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego*. In: <http://pl.wikipedia.org/wiki/KBW> a *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego*. In: http://pl.wikipedia.org/Ministerstwo_Bezpiecze%C5%84stwa_Publicznego

20 Ref. 11, č. 80930/II-2/47 (Správa Povereníctva vnútra SNR Ministerstvu vnútra v Prahe o pomeroch na Orave a Spiši z 8. apríla 1947).

21 Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, f. VO-4, šk. 1, inv. č. 11, č. 80093 Taj./oper. 1945.

vízie (veliteľstvo Košice) pplk. del. Emil Perko na základe telefonической správy od Okresného národného výboru v Spišskej Starej Vsi dňa 20. júla 1945 informoval nadriadené veliteľské orgány o tom, že „*Polské vojská vťahujú 19. t. m. na sporné územie 13 spišských obcí. Zavierajú našich ľudí. Občania sú ozbrojení a chcú započat' odboj. Hrozí krvipreliať...Sú obavy, že Okresný národný výbor nebude môcť tomu zabrániť. Oznamujem Vám to s tým, aby ste podnikli všetko, čo je vo Vašej moci na zabránenie preliať krvi.*“²²

Na základe takýchto správ veliteľ 4. vojenskej oblasti (4. VO – veliteľstvo Bratislava) brig. gen. Mikuláš Markus vydal 14. júla 1945 rozkaz o zaistení severných hraníc Slovenska. Okrem spomenutých incidentov medzi „československou a poľskou milíciou“ dané opatrenia odôvodňoval aj tým, že „*podľa došlých hlásení prekračujú ilegálne skupiny zo strany poľskej severnej hranice slovenské*“. Rozkaz ukladal posádkovému veliteľstvu v Žiline (t. j. veliteľstvu 4. pešej divízie, v tom čase v Šali) postaviť dve strážne jednotky, prvú v sile 300 – 400 mužov s veliteľstvom v Čadci a druhú v sile 500 – 600 mužov s veliteľstvom v Dolnom Kubíne. Obe jednotky mali byť organizované ako prápory s tromi pešími rotami a jednou guľometnou rotou. Zostavu im nariadil zaujať takto: strážny prápor v Čadci mal vyslať jednu rotu do Skalitého a jednu do Novej Bystrice, strážny prápor z Dolného Kubína mal vysunúť jednu pešiu rotu do Trstenej a jednu do Oravskej Polhory. Úlohou jednotiek bolo obsadiť a strážiť vojenské objekty, obsadiť a zaistiť hraničné prechody, vykonávať hliadkovú činnosť na hranici, zamedziť ilegálnym skupinám vstup na územie ČSR a podľa potreby „*vypomáhať Finančnej stráži a jednotkám Národnej bezpečnosti v dohode s miestnymi národnými výbormi*“. Veliteľstvo 4. VO súčasne zdôraznilo, že je potrebné „*aby bolo na hraniciach zabránené akýmkoľvek incidentom a krviprelievaniu z našej strany*“.²³

Prekračovanie hraníc „ilegálnymi skupinami“, sa spomínalo v rozkaze veliteľa 4. VO a vychádzalo z hlásení orgánov vojenského obranného i výzvedného spravodajstva²⁴ a národných výborov. Okrem bánd, zgrupujúcich osoby rôznych národností – vojenských zbehov poľskej, československej a Červenej armády, zvyškov nemeckých a maďarských jednotiek, ich príslušníkov, ktorí utiekli zo zajatia a podobne – tieto spomínali aj formácie poľskej Armie Krajowej (AK – Zemská armáda)²⁵, ktoré sa po jej rozpustení v januári 1945 pohybovali v južnom pohraničí Poľska. Podľa hlásenia 2. oddelenia Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Bratislave, najväčšie skupiny AK pri poľsko-slovenskej hranici boli zistené v priestore horského masívu Barania (26 km na severovýchod od Čadce), v okolí mesta Bielsko a v lesoch Babie Hory (24 km na severozápad od Trstenej). V hlásení sa upozorňovalo, že „*Na našom území nebola dosiaľ činnosť A.K. zistená, je však pravdepodobné, že jakmile poľské jednotky zahájajú akciu proti A.K. na Babej Hore, pokúsia sa tieto bandy o presun na naše územie cez horský masív Beskýd.*“²⁶

Do času, kým mali byť strážne prápory 4. pešej divízie sformované a rozmiestnené v se-

22 Tamže, č. 10075/Taj. 1. oddel. 1945.

23 Ref. 21.

24 Pozri napr. VÚA-VHA Praha, f. MNO-hl.št. 1. odd. 1945, č. j. 392/Taj. a AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 29, č. 22211/II.

25 Najsilnejšia a najlepšie organizovaná „podzemná“ armáda v Európe v čase 2. svetovej vojny viedla boj za oslobodenie Poľska tak spod nemeckej, ako aj sovietskej okupácie, a za jeho obnovu v hraniciach pred 1. septembrom 1939. Politicky bola pod vplyvom poľskej emigračnej vlády v Londýne. Po rozpustení AK rozkazom jej posledného veliteľa gen. Leopolda Okulického z 19. 1. 1945 sa časť jej štruktúr zapojila do protikomunistického a protisovietskeho odboja. Pozri *Armija Krajowa*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/Armia_Krajowa, a KAMIŃSKI, Ł.: *Ozbrojený odpor proti komunizmu v Poľsku*. In: *Moc versus občan. Úloha represie a politického násillia v komunizme*. Zborník z medzinárodného seminára. Bratislava : Ústav pamäti národa 2005, s. 60-61.

26 Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. PV-bezp. III. dôv. 1945, šk. 484, č. 1335 sprav./1945.

vernom pohraničí, nariadilo veliteľstvo 4. VO vyslať na Oravu a Spiš pohotovostné jednotky. Do Dolného Kubína bol presunutý motorizovaný oddiel, zložený z príslušníkov pešieho pluku 17 z Bratislavy, so strážnou rotou a motorizovaným oddielom 4. divízie a do Kežmaruku sa premiestnil motorizovaný oddiel 2. divízie (veliteľstvo Banská Bystrica). Jedna pešia rota bola rozmiestnená aj v priestore Javorina²⁷ Po príchode strážneho práporu 4. divízie do Dolného Kubína dňa 31. júla 1945 sa oddiel pešieho pluku 17 vrátil do Bratislavy. Veliteľ pluku na základe informácií veliteľa oddielu kpt. pech. Bartolomeja Kreheľa v hlásení o situácii na Orave z 13. augusta 1945 uviedol: „*Na hraniciach klud. Poliaci vnikli do obcí obsadených za Slov. štátu a prenikli až po predmníchovské hranice. Tieto vôbec neprekročili. Poliaci údajne majú záujem ešte na obciach Hladovka a Suchá Hora, ktoré po mníchovskom diktáte sa dostali do rúk Poľska. Do týchto obcí však nevškročili. Od prvého dňa pobytu som zistil veľký príliv utečencov z Poľskými obsadených krajov. Hromadný počet činí po ukončení evakuačnej akcie, ktorú vykonávalo ONV podľa nariadení nadriadených úradov, asi 4.500 osôb... K incidentom na hraniciach nikde nedošlo, okrem prestreliek, ktoré mali miestni milicisti ešte pred mojim príchodom s poľským vojskom.*“²⁸

Podobný charakter mali aj hlásenia veliteľa strážneho práporu v Dolnom Kubíne kpt. pech. Rudolfa Plachého. V informácii o slovenských utečencoch z Poľska spomenul, že sú medzi nimi aj príslušníci milície, ktorých nariadil odzbrojiť. Vydal tiež rozkaz na odobratie zbraní miestnemu obyvateľstvu, pretože Národná bezpečnosť ich nelegálne držanie v podstate tolerovala.²⁹ Zaujímavý bol však obsah hlásenia z 20. augusta 1945. Veliteľ práporu v ňom predovšetkým informoval, na základe správ utečencov, o prebiehajúcich presunoch a zvyšovaní počtu jednotiek poľskej armády na území pripojenom k Poľsku. Súčasne uviedol, že jedna občianka z obce Oravka oznámila, že „*v okolí Babieho Hory je viac vojakov, oblečených v anglickej uniforme, označení sú opaskami, sponkami na nohavičiach bielej farby. Ozbrojení sú automatickými zbraňami. Menovaná má s nimi styky, donáša im potraviny a vyhlásila pred ňou, že sú za ČSR a poľskú londýnsku vládu. Sama pred nimi vraj tvrdila, že je slovenskej národnosti a keď sa ich pýtala, prečo obsadila poľská armáda toto územie, odpovedali, že to aj tak nezostane a ani zostať nemôže, že toto obsadené územie aj tak pripadne naspäť k ČSR a že nesúhlasia s terajšou poľskou vládou.*“ Hlásenie ďalej reflektovalo prebiehajúce presuny vojenských jednotiek v južnom pohraničí Poľska, ako aj o prípady, keď „*Poľskí vojaci prechádzajú na čsl. štátne územie, pri čom vyzvedajú u civilného obyvateľstva.*“³⁰

Presuny poľských jednotiek súviseli s reorganizáciou a redislokáciou WP, ktorá sa začala v júli a vyvrcholila v auguste 1945 vznikom siedmich vojenských okruhov (okręgów wojskowych – OW).³¹ V novej zostave WP ochranu slovensko-poľských hraníc a ich pohraničných oblastí preberali jednotky 6. a 8. pešej divízie krakovského OW.³² Od novembra 1945 začali tieto úlohy plniť jednotky novovytváraných vojsk ochrany pohraničia (Wojska Ochrony Pogranicza – WOP). Z vyčlenených jednotiek 6., 8. a čiastočne aj 17. pešej divízie WP vznikli

27 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 1, inv. č. 11, č. 80176/taj. oper. 1945 a č. 80190/taj. oper. 1945.

28 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 1, inv. č. 11, č. 96/Taj.1945. Aj prehľad správ 2. oddelenia (spravodajského) Hlavného štábu MNO z augusta 1945 uvádzal, že „*Poľské jednotky, ktoré obsadili poľské území získané Slovenskom po porážke Poľska 1939, nikde predmníchovské hranice neprekročili. Chováni týchto jednotiek jak v čs. armáde tak k čs. obyvateľstvu, je korektní. Propustky, které slovenské obyvateľstvo vyžaduje, při stěhování do ČSR, jsou benevolentně vydávány.*“ AMZV ČR Praha, Teritoriální spisy – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 29, č. 22211/II.

29 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 1, inv. č. 11, č. 6/Taj.1945.

30 Tamže, č. 71 Taj./1945.

31 Ref. 18.

32 Tamže.

kol 9. oddiel WOP s veliteľstvom v Nowym Sączu a veliteľstvami troch pohraničných úsekov – č. 41 v Nowym Targu, č. 42 v Jabłonke a č. 43 v Rajcze.³³ Na začiatku roka 1946 sa jednotky WOP reorganizovali a redислоkovali. Úsek poľsko-slovenskej hranice strážil 9. korpus (zbor) WOP, ktorého veliteľstvu v Nowym Sączu boli podriadené štyri práporov so štrnástimi pohraničnými rotami. Tie boli, okrem iného, umiestnené aj v obciach Jurgov a Nedeca.³⁴

Zvýšená koncentrácia poľských vojsk na hraniciach vyvolala značné znepokojenie obyvateľstva Oravy a Spiša. Informácie čs. bezpečnostných orgánov súčasne potvrdzovali zmeny v správaní sa poľských vojakov, ktoré naznačilo už spomenuté hlásenie veliteľa strážneho práporu z Dolného Kubína. Spomínali, okrem iného, rozširovanie správ, že na oravskom území, odovzdanom do poľskej správy, „začali Poliaci s vymeriavacími prácami v priestore hradskej Polhora-Korbielow-Javorina. Poliaci tam kopú zákopy. Príslušníci poľskej armády hovorili, že v krátkom čase prekrôčia hranice...“³⁵, respektíve, že „poľské vojsko obsadí väčšiu časť krajov okolo Hornej Oravy“³⁶, a že východná časť Slovenska až po Poprad bude pripojená k Poľsku.³⁷ Hlásené boli aj konkrétne prípady, keď poľskí vojaci provokovali občanov na slovenskom území otázkami, že „nerozumí, prečo se Slovensko nepripojí k Poľsku, že by se jim lépe žilo“³⁸, vyhláseniami o odvete za ponechanie Těšinska v čs. správe³⁹, ako aj strelbou z ručných zbraní v ich blízkosti.⁴⁰

Situáciu komplikovala, ako ďalej upozorňovali orgány Finančnej stráže a Národnej bezpečnosti, aj narastajúca aktivita neidentifikovaných ozbrojených skupín, ktoré prichádzali z Poľska a dopúšťali sa lúpeží a násilných činov na obyvateľstve.⁴¹ Takáto banda napríklad 1. novembra 1945 prepadla jedného roľníka v obci Hladovka, okr. Trstená, ktorému zobrala tri kone, rôzne šatstvo a obuv v celkovej hodnote 160 000,- Kčs. Ďalšie skupiny v dňoch 11. – 13. novembra odcudzili dva kone v Spišskej Starej Vsi s povozom a postrojom a odviekli ich smerom na Nowy Targ, dva kone z osady Potôk pri Matišovciach, ktoré boli neskôr zistené v Poľsku medzi Vyšnými a Nižnými Lapšami⁴², a 15. novembra 1945 odviekli na poľské územie päť kráv zo samoty Kohutiare v katastri obce Sihelné, okr. Námestovo. Dňa 2. novembra 1945 skupina štyroch ozbrojených osôb, ktoré medzi sebou hovorili po poľsky, dokonca napadla strelbou z pištoľí hliadku Finančnej stráže v blízkosti obce Vitanová.⁴³

Za jednu z hlavných príčin „takéhoto dosť častého prechodu týchto poľských ozbrojených

33 PROCHWITZ, J.: *Powstanie Wojsk Ochrony Pogranicza (w pięćdziesiąt rocznicę powstania)*.

In: <http://www.ketrzyn.ordinariat.opoka.org.pl/documents/historia/powstanie.htm>

34 VHA Bratislava, f. Operácia „Banderovci“, šk. 83, č. 3232/Taj.sprav.1946. Poľské pohraničie – správy výzv. sprav.

35 SNA Bratislava, f. PV-bezpeč., inv. č. 1, šk. 1, č. 155 dôv./45. Situačná správa Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti z územia Slovenska od 1. 7. – 15. 8. 1945.

36 Tamže, č. 20 sprav./1945. Situačná správa Hlavného veliteľstva NB o pomeroch na území Slovenska od 15. 9. – 15. 10. 1945.

37 Tamže, č. 1321-I-Taj.sprav. 1945. Hlásenie Oblastnej správy veliteľstva 4. VO z 28. 7. 1945.

38 AMZV ČR Praha, Teritoriální spisy – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 29, č. 22211/II.

39 SNA Bratislava, f. PV-bezpeč., inv. č. 1, šk. 1, č. 62-7/45. Hlásenie Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Starej Lubovni o bezpečnostných pomeroch v okrese z 13. 11. 1945.

40 Napríklad 14. augusta 1945 boli strelbou poľských vojakov z pušky a samopalů napadnutí občania z Mníšku pod Popradom pri rieke Poprad v blízkosti obce Káče. Tamže, č. 62-2. dôv./45. Hlásenie Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Starej Lubovni z 31. 8. 1945.

41 Ref. 35.

42 SNA Bratislava, f. PV-bezpeč., inv. č. 1, šk. 1, č. 83-6 dôv./1945. Situačná správa Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Spišskej Starej Vsi z 15. 11. 1945.

43 Tamže, č. 66-4 dôv./46. Situačná správa Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku z 1. 12. 1945.

*bánd*⁴⁴ sa v hlásení uvádzali, okrem nízkeho početného stavu čs. pohraničných orgánov, zmeny v rozmiestnení vojenských jednotiek, ich počtu a činnosti.⁴⁴ Boli spojené s prebiehajúcou výstavbou a reorganizáciou armády, postupným zaujímaním mierovej dislokačnej zostavy a vyčlenením časti jednotiek na tzv. zabezpečenie pohraničného územia (ZPÚ) v rámci obnovy mierového systému ochrany hranice podľa predvojnového modelu.⁴⁵ Úlohy v ZPÚ začal plniť aj motorizovaný prápor 45 z organizácie 2. pešej brigády 4. rýchlej divízie (veliteľstvo Žilina), ktorý bol umiestnený v Dolnom Kubíne, namiesto dovtedajšieho strážneho práporu.⁴⁶

Na podstatu existujúcich problémov na slovensko-poľskej hranici však zrejme upozornila situačná správa Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti (HVNB) z 5. marca 1946, keď konštatovala, že „*zlepšenie pomerov v československo-poľskom pohraničí...je ťažko previesť do tých čias, dokiaľ nebudú v samom Poľsku skonsolidované pomery*“.⁴⁷ Túto skutočnosť potvrdzoval aj narastajúci počet občanov, ktorí prechádzali z Poľska na Slovensko, pretože sa obávali o svoju bezpečnosť. Veľkú skupinu tvorili, ako udávajú archívne pramene, poľskí Židia. Nariadenie HVNB o bezpečnostných opatreniach v súvislosti s nedovoleným prekračovaním štátnej hranice z 18. decembra 1945 uvádzalo, že títo „*húfne prechádzajú na československé územie, kde sa trvale usadzujú...udávajú, že sú v Poľsku prenasledovaní bezpečnostnými orgánmi a tiež zo strany obyvateľstva*“. Z tohto dôvodu HVNB nariadilo „*všetkým podriadeným útvarom NB, aby za spolupráce NV pátrali vo svojich obvodoch po takýchto osobách a všetkých prebehlych alebo hranicu neoprávnene prešlych cudzincov, ak sa nejedná o Čechov a Slovákov, zaistili a dodali do najbližšieho sústredovacieho strediska*...“ Takéto strediská boli vytvorené v Dolnom Kubíne, Kežmarku a Kysuckom Novom Meste.⁴⁸

Nariadenie HVNB nadväzovalo na prípis Povereníctva SNR pre veci vnútorné zo 14. septembra 1945 o sprísnení podmienok pre legálny prechod slovensko-poľskej hranice. Týkali sa predovšetkým vydávania priepustiek pre tzv. malý pohraničný styk⁴⁹ a vykonávania pasovej kontroly, pri ktorej mali pohraničné orgány „*bez výnimky odoprieť vstup na slovenské územie poľským príslušníkom, ktorých cestovné pasy nie sú opatrené riadnym čs. vízom. V tejto súvislosti sa podotýka, že vízová povinnosť s Poľskom nebola nikdy zrušená*“.⁵⁰ Súčasne bol nariadený súpis všetkých občanov poľskej štátnej príslušnosti, ktorí sa zdržiavajú na území Slovenska.⁵¹

Podobné opatrenia prijímali aj poľské orgány. V novembri 1945 v regióne Spiša dokonca „*boli zo strany Poľska uzavreté hranice a poľské orgány nevydávali žiadne priepustky pre ma-*

44 Tamže.

45 Po rokovaní zástupcov MNO, ministerstva vnútra a ministerstva financií nariadilo 31.8.1945 ministerstvo národnej obrany vytvorenie štvorsledovej zostavy ochrany hranice. Prvý sled predstavovala Finančná stráž uzatvárajúca predovšetkým hraničné prechody, druhý pohraničné stanice ZNB a Národnej bezpečnosti, tretí asistenčné oddiely vojenských jednotiek dislokovaných v blízkosti hranice a štvrtý, ako záloha, rýchle divízie jednotlivých vojenských oblastí. Organizačné opatrenia, ktoré nesmerovali k priamej ochrane hranice, ale sledovali zabezpečenie pokoja a poriadku v pohraničí, sa nazývali „Zabezpečenie pohraničného územia“ (ZPÚ). Pozri ŠTAIGL, J.: Ochrana štátnej hranice Slovenska po druhej svetovej vojne (1945-1950). In: *Vojenská história*, roč. 4, 2000, č. 1, s. 58.

46 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 1, inv. č. 1, č. 80990/Taj. oper. 1945.

47 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 1, šk. 1, č. 1-24 sprav./1946.

48 SNA Bratislava, f. PV-bezp. III/3, šk. 452, č. 224 sprav./1945.

49 Zásady povoľovania malého pohraničného styku medzi ČSR a Poľskom, ktoré boli obnovené bezprostredne po skončení vojny, vychádzali z čs.-poľskej zmluvy o pohraničnom styku z 30. 5. 1925 (č. 238/1925 Zb.).

50 Ref. 48, č. 6022/4-1945-III/3.

51 SNA Bratislava, f. PV-bezp. III/3, šk. 454, č. 9750-2/1946-III/4. Správy o činnosti odboru III. za september 1946.

lý pohraničný styk a tiež poľské orgány neprepúšťali obyvateľstvo do Poľska ani na platné priepustky. Toto odôvodňovali tým, že sa jedná o prinavrátanie, prípadne ponechanie spomenutého územia tej-ktorej republike.⁵² Opatrenie postihlo predovšetkým občanov slovenskej národnosti z obcí na poľskej strane hranice „dochádzajúcich do Spišskej Starej Vsi za účelom vybavovania vyživovacích príspevkov, nevyplatených im ešte za čas konania služby v československej armáde.“ Pri pokusoch o prekročenie hranice po nich poľské hliadky strieľali, pričom jedného muža z obce Nedeca ťažko zranili.⁵³

Podľa hlásení pohraničných orgánov Národnej bezpečnosti prechádzalo cez hranice na Orave a Spiši denne okolo dvadsať občanov slovenskej národnosti z inkorporovaného územia, z ktorých viacerí sa chceli usadiť na Slovensku, prípadne v Čechách.⁵⁴ Ako hlavný dôvod uvádzali, že „sú vystavení veľkému tlaku zo strany poľských úradov...a prechádzajú na Slovensko dúfajúc, že čl. úrady sa ich zastanú a poskytnú im azyl a podporu.“⁵⁵ Prenasledovaní mali byť najmä „pre ich národné a politické upovedomenie ako aj pre náklonnosť k ČSR“.⁵⁶ Podľa ich vyjadrení malo slovenské obyvateľstvo v obciach pripojených k Poľsku vo veľkej väčšine prejavovať nádej, že tieto budú opäť patriť do Československa.⁵⁷ V súvislosti s pre-

52 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. j. 1, šk. 1, č. 83-6 dôv./1945. Hlásenie Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Spišskej Starej Vsi z 15. 11. 1945.

53 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 2, č. 133 dôv./46. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Levoči zo 4. 4. 1946.

54 Tamže, č. 57-3-dôv./46. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku z 3. 5. 1946 a AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory-občejné 1945-1949, Poľsko, šk. 16, č. 222243/46. List Povereníctva vnútra SNR z 13.7.1946 adresovaný Ministerstvu zahraničných vecí ČSR.

55 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 2, č. 95-39-VI-II/1-1946. Celková situačná správa odboru „Z“ Povereníctva vnútra SNR za november 1946.

56 Tamže, č. 57-2 dôv./46. Situačná správa oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za marec 1946. Ako konkrétny prípad je možné uviesť výpoveď desiatich občanov, ktorí v januári 1946 ilegálne prekročili štátnu hranicu v oravskom regióne a boli zaistení čs. colnými orgánmi. Uviedli v nej:

„Štátnu hranicu ...sme prekročili preto, lebo bývame v Chyžnom a v Jablonke, ktoré obce pred tým patrili trstenskému okresu a máme tu vybaviť rôzne veci, jako usporiadanie vkladov v bankách a podobné rodinné a majetkové záležitosti. Bol isme v Nowom Targu na starostowe powiatowe (okresnom úrade – pozn. J.Š.) a žiadali sme si vystavenie prepustiek na malý pohraničný styk avšak tieto priepustky nám chceli vydať iba vtedy, ak sa tam podpiseme, že sme národnosti poľskej. Poliaci totižto vykonávajú na nás Slovákov nátlak, aby sme sa hlásili k národnosti Poľskej, lebo ináč nedostaneme nijaké výhody. Ako roduverní Slováci sme sa odopreli podpísať k národnosti Poľskej a priepustky sme preto v Nowom Targu neobdržali a prešli sme bez priepustiek terajšiu štátnu hranicu a dobrovoľne sme sa prihlásili na Colnom úrade v Trstenej...“

Poznamenávame, že v poslednom čase na inkorporovanom území hornej Oravy, ktorá sa t. č. nachádza pod správou Poľska, je v behu najostrejšia perzekúcia všetkých Slovákov. Napríklad pred viac ako týždňom v Jablonke poľskí vojaci zavreli asi 150 Slovákov z tejto obce do pivnice býv. notárskeho úradu, pretože u nás bolo rozchýrené, že 4. januára má prísť československé vojsko obsadiť inkorporované územie a obyvateľstvo na znak radosti toho pripravovalo vence a zástavy na privítanie. Keď po tom ženy nosili jedlo uvedeným uväzneným, poľskí vojaci zavreli aj tieto ženy. Z týchto uväznených zväčša odvliekli do Nowého Targu a iba niektorých starších prepustili...Teraz už väčšina sa vrátila domov, avšak dosť značná časť bola údajne odvečená do Osvienčína a povára sa, že majú byť nasadení na nútené práce pri znovuvýstavbe Varšavy. Okrem toho poznamenávame, že skoro všetkých zavretých veľmi bili a u nás je zakázané o tom ešte aj vyprávať, lebo ihneď každého zavru a zbijú, kto sa o tom zmieni...

Naše mena prosíme uchovať v tajnosti, aby sme neboli pre naše výpovede prenasledovaní od Poliakov.“

SNA Bratislava, f. PV-bezp.-III/3, šk. 452, č. 4736/1-III/3 odd. 1946. Zápisnica napísaná na Okresnom národnom výbore v Trstenej dňa 14. januára 1946.

57 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 2, č. 88-dôv./46. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Levoči za február 1946.

Poznámka: Na pomoc utečencom z inkorporovaného územia a za jeho prinavrátanie k Slovensku sa angažovali, okrem iného, Slováci žijúci v USA. Vytvorili tzv. Oslobodzovací výbor pre Spiš a Oravu, ktorý mal sídlo v Pittsburgu a neskôr aj v ďalších mestách. Združenie s názvom „Oslobodzovací výbor pre Oravu a Spiš“ vzniklo aj na Slovensku, kde malo odbočky (referáty) v Trstenej a Spišskej Starej Vsi. S „tichým súhlasom“ štátnych orgánov, vrátane Ministerstva zahraničných vecí (MZV) ČSR, pôsobilo do jari 1946. Po protestnej nó-

biehajúcimi čs.-poľskými rokovaniami o vzájomných územných požiadavkách⁵⁸ a na podnet ústredných slovenských orgánov Ministerstvo zahraničných vecí ČSR požiadalo Povereníctvo vnútra SNR o nariadenie súpisu utečencov z Hornej Oravy a Spiša s tým, že „*Títo budú vypočutí, za akých okolností opustili svoje pôvodné bydlisko a aký majetok tam zanechali.*“⁵⁹

Výpovede týchto osôb ukázali, že na prenasledovaní a perzekvovaní slovenského obyvateľstva na inkorporovanom území, sa okrem poľských orgánov podieľajú aj príslušníci ozbrojeného protikomunistického odboja. Tým sa, okrem iného, potvrdzovali informácie vojenského a tzv. politického spravodajstva, ako aj čs. pohraničných orgánov o narastajúcej aktivite organizácií a skupín orientovaných proti oficiálnej vláde v Poľsku a silnejúcemu sovietskemu vplyvu v krajine.⁶⁰ Postupne sa darilo identifikovať tiež organizačnú príslušnosť jednotlivých skupín tzv. bielych partizánov, ktoré pôsobili v pohraničí. Okrem oddielov už spomenutej Armije Krajowej a UPA tu bola zistená aj činnosť príslušníkov Narodowych Sil Zbrojnych (NSZ – Národné ozbrojené sily)⁶¹ a oddielov označených ako „Ogień“ (Oheň) alebo „Błyskawica“ (Blesk).

Neskôr bolo spresnené, že v prípade „Ognia“ ide o pseudonym mjr. Józefa Kuraša, ktorý v máji 1945 v lesoch pri Nowom Targu vytvoril partizánsky oddiel „Błyskawica“⁶² a stal sa jeho veliteľom.⁶³ Hlavným cieľom oddielu bol „boj za Poľsko bez komunistov“.⁶⁴ Pod ve-

te poľskej vlády MZV nariadilo premenovať združenie na „Komitét utečencov z Hornej Oravy a Spiša“ s tým, jeho činnosť „*úradne neberie sa na vedomie, ale bude to trpené.*“ SNA Bratislava, f. PV-bezp.-III/4, šk. 454, č. 6556/1946. List Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku zo 7. 9. 1946, adresovaný Povereníctvu vnútra SNR.

58 Bližšie KAPLAN, K.: *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha : Panorama 1990, s. 43-76.

59 SNA Bratislava, f. PV-bezp.-III/4, šk. 454, č. 9750-1/1946-III/4. Správy o činnosti odboru III. za august 1946

60 Pozri napr. AMZV ČR Praha, f. Teritoriální spisy – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 16, č. 240761/46. Správa odboru „Z“ Povereníctva vnútra Ministerstvu zahraničných vecí ČSR z 2. 12. 1946.

61 Poľská ilegálna politicko-vojenská organizácia národného a pravicového charakteru. V čase druhej svetovej vojny predstavovala po Armiji Krajowej a tzv. Batalionoch Chłopskich (BCh – ozbrojené oddiely roľníkov, ktoré v rokoch 1940 – 1945 chránili poľské dediny pred terorom a vykorisťovaním zo strany nemeckých a sovietskych okupantov – pozri http://pl.wikipedia.org/wiki/Bataliony_Ch%C5%82pskie) najväčšiu ozbrojenú formáciu hnutia odporu. Pozri http://pl.wikipedia.org/wiki/Narodowe_SiC5%82y_Zbrojne

62 Názov „Błyskawica“ mal aj partizánsky oddiel, ktorý vyvíjal protikomunistickú činnosť v okrese Wadowice. Pozri *Mjr. Józef Kuraś „Ogień“ /1915-1947-część 2.* In: <http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/05/Mjr.Jozef-Kuras-Ogien-1915-1947-czesc-2.html>

63 **Józef Kuraś** (1915) pred druhou svetovou vojnou absolvoval poddôstojnícku školu Zboru ochrany pohraničia. Po napadnutí Poľska nemeckou armádou proti nej bojoval v hodnosti desiatnika ako príslušník 1. pluku Podhalanských strelcov a neskôr sa neúspešne pokúsil o prechod do Maďarska. V novembri 1939 sa pod pseudonymom „Orzeł“ (Orol) zapojil do ozbrojeného odboja proti okupantom ako vojak ilegálneho Związku Walki Zbrojnej, od roku 1941 ako člen Konfederacji Tatrzańskiej. Na konci júna 1943 mu nemeckí vojaci vypálili dom a zabili otca, ženu a 2,5-ročného syna. Vtedy prijal aj pseudonym „Ogień“. Po rozbití organizácie Konfederacja Tatrzańska sa podriadil Armiji Krajowej, z ktorej v máji 1944 v hodnosti poručíka prešiel do Batalionów Chłopskich. Od jesene 1944 spolupracoval s jednotkami prosovietskej Armije Ludowej a oddielmi sovietskych partizánov. Po oslobodení Podhalia jednotkami Červenej armády sa tu podieľal na organizovaní bezpečnostných štruktúr. V máji 1945 sa stal vedúcim okresného úradu vnútornej bezpečnosti (Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego) v Nowym Targu. Ešte v tom istom mesiaci však spolu so sedemnástimi podriadenými dezertoval, vytvoril spomenutý partizánsky oddiel „Błyskawica“, pričom sa „povyšil“ do hodnosti majora a vyhlásil vojnu komunistom a ZSSR. Zomrel 22. februára 1947 na následky strelného poranenia po pokuse o sebevraždu v obklúčení bezpečnostnými orgánmi v obci Ostrowsko.

Bližšie pozri *Józef Kuraś*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Kura%C5%9B, *Mjr. Józef Kuraś „Ogień“ /1915-1947-część 1.* In: <http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/05/Mjr.Jozef-Kuras-Ogien-1915-1947-czesc-1.html>, MAJERCZYK, Ł.: *Wizerunek Józefa Kurasia (ps. „Orzeł“, „Ogień“ 1915-1947) w literaturze historycznej*. In: <http://www.historycy.pl/Strony/Artykuly/2002%202/Kuras.html> a SMOLEŃSKI, P.: *Koszmar był, odsedł i go nie ma? Sylwetka „Ognia“*. In: <http://serwis.gazeta.pl/df/1,34471,544662.html>

64 V príhovore k príslušníkom oddielu po zložení prisahy mal Kuraś, podľa spomienok jedného z jeho prvých

nie Kuraša postupne prechádzali aj iné protikomunisticky orientované ozbrojené skupiny, čím sa pôvodný oddiel rozrástol na partizánske zoskupenie „Błyskawica“, ktoré na prelome rokov 1945/1946 malo okolo 500 – 700 dobre vyzbrojených osôb a širokú sieť spolupracovníkov. Zoskupenie bolo organizované ako vojenská jednotka a každá jeho súčasť pôsobila v pomerne presne vymedzenom regióne krakovského vojvodstva, od poľsko-slovenského pohraničia na juhu, po Krakow a Miechów na západe. Vo východnej časti okresu Nowy Targ, na Spiši a v západnej časti okresu Nowy Sąd operovala 1. rota s počtom asi 60 osôb. Prvým veliteľom roty bol Eugeniusz Melnyczuk – „Lis“ (Líška), po jeho zatknutí prevzal velenie Marin Kubiak – „Roman“ a po ňom Jan Batkiewicz – „Śmigły“ (Rýchly). Pozdĺž poľsko-slovenskej hranice, od západnej časti Vysokých Tatier po rieku Čierny Dunajec, vyvíjala činnosť 2. rota, ktorej veliteľom bol Stefan Ostaszewski – „Rysiek“, od októbra 1946 potom Jan Kolasa – „Powicher“. Rota mala asi 120 osôb.⁶⁵

Príslušníci zoskupenia „Błyskawica“, u miestnych orgánov a občanov známi tiež pod názvom „ogniowci“, v krátkom čase ovládli v priestoroch svojho pôsobenia všetky zložky života. Ich činnosť bola namierená hlavne proti členom Poľskej robotníckej strany⁶⁶ a bezpečnostným orgánom ovládaných komunistami, osobitne orgánom a agentom tajnej polície (Urząd Bezpieczeństwa Publicznego – UBP, poľská obdoba československej Štátnej bezpečnosti), ako aj proti veliteľstvám (komandaturám) a jednotkám Červenej armády a oddielom NKVD.⁶⁷ Podieľali sa aj na prenasledovaní poľských Židov.⁶⁸

Špecifickú stránku činnosti členov oddielov „Błyskawica“ tvorila ich účasť na perzekúcii občanov slovenskej národnosti na inkorporovanom území.⁶⁹ Bola súčasťou boja „ogniowców“ za obnovu Poľska v hraniciach z roku 1938 a súčasne aj výrazom povojnových snáh Poľska o budovanie jednoliateho národného štátu spojených s polonizáciou, a to aj násilnou, obyvateľstva iných národností.⁷⁰

O prípadoch prenasledovania Slovákov „ogniowcami“ podávajú svedectvá viaceré materiály slovenských i českých archívov. Napríklad hlásenie veliteľa jedného z oddielov čs. armády v slovensko-poľskom pohraničí zo 16. augusta 1946 uvádza, že títo „*Na príľahlej poľskej strane dopúšťajú sa väčšinou násilností proti tunajším Slovákom. Vykrádajú ich, alebo hrubo nabijú, vyhrožujú im a dokonca pod trestom smrti vyhadzujú ich z vlastných domovov.*“⁷¹ Iný veliteľ vojenskej jednotky bol v svojom hlásení podstatne konkrétnejší: „*Dňa 28. júla 1946 ozbrojená, uniformovaná skupina Poliakov zobrala občanom obce Jurgov (t. č. Poľsko) z pasienok 29 kráv. Jednu však vrátili späť, lebo jej majiteľ hlásil sa za Poliaka. Obce No-*

podriadených, uviesť: „*walke musimy zacząć od początku i teraz będziemy się bić za Polskę bez komunistów.*“ *Zgrupowanie Błyskawica*. In: http://wilk.vpk.p.lodz.pl/~whatfor/zw_zgr_ogien.html

65 *Mjr. Józef Kuraś „Ogień“ /1915-1947/-część 2, 3*. In: <http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/05/Mjr.Jozef-Kuras-Ogien-1915-1947-czesc-2,3.html>

66 Strana poľských komunistov sa v decembri 1948 zlúčila s Poľskou socialistickou stranou do Poľskej zjednotenej robotníckej strany.

67 Pozri *Józef Kuraś*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Kura%C5%9B, *Mjr. Józef Kuraś „Ogień“ /1915-1947/-część 1, 2, 3*. In: <http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/05/Mjr.Jozef-Kuras-Ogien-1915-1947-czesc-1,2,3.html>

68 *Bliźšie Józef Kuraś*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Kura%C5%9B

69 Túto skutočnosť poľská historiografia síce priznáva, ale spomína ju len okrajovo, ako fakt, bez uvedenia širších súvislostí a konkrétnejších údajov. Príkladom môže byť konštatovanie, že „*Ogień*“ potláčal „*proslowacke dążenia mieszkańców przygranicznych terenów. Nakładał kontrybucje na tych, którzy chcieli je oderwać od Polski. Nawet w PRL przyznawano, że przyczynił się do przywrócenia przedwojennej granicy.*“ In: *Słowacy: „Ogień“ to bandyta, a nie bohater*. <http://serwis.gazeta.pl/kraj/1,34308,3603035.html>

70 Ref. 5, s. 139.

71 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2. inv. č. 20, č. 77/Taj.46.

vá Belá, Krempachy a Fridman boli už viackrát vydrancované. Hmotné škody doterajších lúpeží odhadujú sa na niekoľko miliónov. Koncom júla t. r. bolo od tamojších ozbrojencov nariadené obciam zložiť tieto sumy: Jurgov 400 000 zl., druhý raz Jurgov 200 000 zl., Krempachy 300 000 zl., Repiská 110 000 zl., Čierna Hora 200 000 zl., Tribš 300 000 zl., Nová Belá 200 000 zl.; okrem týchto bolo požadované šatstvo, dobytok, masť, slanina a iné požívatiny. V prípise sa zdôrazňuje, že ak do stanoveného termínu uvedené obce nezložia tieto obnosy, budú vydrancované.⁷² Peniaze ako „výkupné“ však neboli vymáhané len od obcí, ale aj od jednotlivých osôb. Napríklad v obci Lapšanka dostalo 18. augusta 1946 deväť občanov slovenskej národnosti výzvu na „dobrovoľné“ odovzdanie peňažných čiastok v hodnote 500 dolárov, respektíve 100 – 300-tisíc zlotých.⁷³ Uvedené skutočnosti potvrdzuje situačná správa Povereníctva vnútra SNR z poľského pohraničia z 12. decembra 1946. Konštatuje, že ozbrojené skupiny nútia slovenské obyvateľstvo „odovzdávať peniaze, potravné články a pod. V danom prípade ide konkrétne o tlupu, ktorú vedie istý Kuráza vystupujúci pod pseudonymom mjr. Ogień.“⁷⁴

Podobne aj správa povereníka vnútra M. Ferjenčíka z apríla 1947 o situácii na Orave a Spiši informuje, že tu dochádza k týraniam slovenského obyvateľstva a rozkrádaniu ich majetku. Dokladá, že len do októbra 1946 bolo ťažko stýraných niekoľko stovák Slovákov a 14 občanov slovenskej národnosti bolo zavraždených, na čom sa okrem poľskej milície, armády a jednotiek ilegálnej Armiji Krajowej podieľala aj partizánska skupina „Błyskawica“.⁷⁵ Zabitie štyroch Slovákov napokon nepriamo potvrdzuje tiež denník J. Kuraša, do ktorého si „Ogień“ 15. októbra 1945 zapísal: „Czeterech Słowaków, nie dali okupu (výkupné – pozn. J. Š.)“⁷⁶ Ďalší štyria občania boli surovo zavraždení, ako doteraz s hrôzou spomínajú očití svedkovia a príbuzní obetí, v noci z 15. na 16. apríla 1947 v obci Nová Belá.⁷⁷ Podľa súčasných údajov mali „ogniowci“ na území Spiša, Oravy a Podhalia⁷⁸ zavraždiť spolu 46 občanov slovenskej národnosti.⁷⁹

Medzi „špeciality“ príslušníkov oddielov „Błyskawica“ patrili rozsudky tzv. čaty smrti (Komisja Szybko-Wykonawcza), ktorej veliteľom bol Henryk Głowiński („Groźny“ – Hrozný)⁸⁰, zasielané občanom slovenskej národnosti. Obviňovali ich zo zradcovskej činnosti v prospech „nepriateľského“ Slovenska a vyhrážali sa im trestom či likvidáciou v prípade, ak nezaplatia „pokutu“ alebo urýchlene neopustia Poľsko. Rozsudky boli posielané poštou alebo poslom a boli opatrené pečiatkou s poľskou orlicou a s korunkou, iniciálami A. K. (Armija Krajowa), nápisom Oddział Partyzancki „Błyskawica“ a podpisom „Ogień“ (pozri prílohy). O týchto prípadoch informovali aj hlásenia veliteľov čs. vojenských jednotiek a bezpečnostných orgánov zo slovensko-poľského pohraničia, ako napríklad „Asi 10. 8. 1946 dostali v obci Jurgov piati ľudia výzvy, aby pod trestom smrti ihneď opustili poľské územie. Z toho boli dve ženy, ktoré museli nechať doma drobné deti. Akô dôvod udáva Partizánsky oddiel

72 Tamže, č. 88/taj.46.

73 Tamže.

74 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – sekretariát PV, inv. č. 31, šk. 5.

75 AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1953, Poľsko, šk. 16, č. 80930/II-2/47.

76 Ogień w górach. Z notatnika „Ognia“. In: http://borowski_rodzina.w.interia.pl/ogien_19.htm

77 GREŠ, J.: Na rukách má slovenskú krv. In: <http://www.slovenska.sk/index.php?id=blog&no=2591>

78 Kraj susediaci s Oravou na poľskej strane hraníc. Podhalie sa tiahne od Beskýd po Tatry, od Babej hory cez Nowy Targ až po Bukovinu Tatrzańsku.

79 List Ludomira Molitorisa, generálneho tajomníka Spolku Slovákov v Poľsku, rodákom, krajanom a spolupracovníkom z 2. 8. 2007, v ktorom ich informuje o návrhu Inštitútu pamäti národa v Krakove na výstavbu pamätníka pre Henryka Głowińskiego. In: <http://beo.sk/vyzvy/58-d/432-vazeni-rodaci-krajania-spolupracovnici?tmpl=component...>

80 Tamže.

*Blyskawica, ktorý tieto výzvy rozposlal, spoluprácu zo Slovenskom. Jedná sa však všetko len o jednoduchých ľudí, ktorí s politikou sotva majú čo spoločného, len sa otvorene hlásia za Slovákov.*⁸¹

Pôsobenie „ogniowców“ sa však neobmedzovalo len na územie Poľska. Podľa archívnych a iných materiálov sa podieľali aj na už spomenutých lúpežných „výpadoch“ na Slovensko, pri ktorých dokonca napádali čs. pohraničné orgány. Dokumentujú to, okrem iného, aj zápisy v denníku J. Kuraša: „1945 – 18. grudnia (decembra) – *Konie ze Słowacji.....*; 1946 – 1. lutego (februára) – *Słowacja...Rozbity posterunek* (strážne stanovište – policajná stanica-J. Š.) *słowacki....*“⁸² Podobné svedectvá podávajú hlásenia čs. pohraničných orgánov. Podľa nich mala napríklad skupina príslušníkov oddielov AK, NSZ a „Ognia“ v nočných hodinách 24. júla 1946 v katastri obce Suchá Hora odcudziť päť kráv a „*Pravdepodobne tá istá ozbrojená jednotka v sile asi 150 mužov obsadila dňa 5. augusta 1946 o 21. hod. obec Hladovku...*“, kde obyvateľom zobrala potraviny a náčinie „*ktoré hodlá tlupa použiť pri svojom táborení v pohraničí.*“⁸³ Rovnakým „autorom“ boli pripisované aj lúpeže uskutočnené v novembri 1946 v obci Liesek, okr. Trstená.⁸⁴ Oblastné veliteľstvo Národnej bezpečnosti v Levoči udávalo, že krádeží dobytky, ošípaných a šatstva sa dopúšťajú tlupy, ktoré „*prichádzajú na naše územie vo väčších 40 – 60 mužových skupinách, vyzbrojení sú automatickými zbraňami, oblečení poväčšine v uniformách poľských vojakov...*“⁸⁵ Súhrnný prehľad orgánov vojenského obranného spravodajstva jednotiek v slovensko-poľskom pohraničí o „bandách“ v Poľsku k 1. septembru 1946 ich činnosť zovšeobecňoval takto: „...*zdá sa, že okrem koristných výprav nemajú dôvodu a záujem prejsť na územie ČSR. Ich postoj proti ČSR je však v zásade nepriateľský, najmä pokiaľ ide o eventuality prepady menších pohraničných obcí, alebo obydli v blízkosti št. hraníc, ktoré pri prepade vydrancujú a prípadne i zapália.*“⁸⁶ Poľské materiály síce uvádzajú, že na rozdiel od poľského územia sa „ogniowci“ na Slovensku nedopúšťali vrážd⁸⁷, no podľa spomienok pamätníkov minimálne k jednej takej udalosti došlo v roku 1946 pri obci Zábiedova.⁸⁸

Akcie jednotiek poľskej armády a bezpečnostných síl proti ozbrojeným skupinám AK, NSZ, zoskupenia „Blyskawica“ a iným v poľsko-slovenskom pohraničí prebiehali až do leta 1946 len v obmedzenom rozsahu a neprinášali ani väčšie výsledky. Pozornosť bola orientovaná predovšetkým na likvidovanie „bánd“ v priestoroch ďalej od hranice.⁸⁹ Menšie jednotky WP a WOP sa stretnutiam s bielymi partizánmi, najmä „ogniowcami“, radšej vyhýbali a niektorí vojaci s nimi dokonca spolupracovali.⁹⁰ Pomerne početné boli tiež prípady dezert-

81 Ref. 72.

82 Ref. 76.

83 SNA Bratislava, f. PV-bez., inv. č. 43. šjk. 2, č. 57-7 dôv./46. Situačná správa Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za júl-august 1946.

84 Tamže, č. 601-dôv./1946. Situačná správa Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za november 1946.

85 Tamže, č. 508 dôv./1946. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Levoči za november 1946.

86 VHA Bratislava, f. Operácia „Banderovci“, šk. 71, inv. č., 171, č. 645/Taj.46 ZPÚ.

87 *Ogień w górach. Wspomnienia Ludwiga Borowskiego-byłego komandanta powiatowego MO w Nowym Targu z lat 1945 – 1947.* In: http://borowski_rodzina.w.interia.pl/ogien_19.htm

88 Ref. 77.

89 VHA Bratislava, f. Operácia „Banderovci“, šk. 1. č. 3333/Taj.2.odd.1946. Prehľad správ o bandách UPA od 15. mája 1946.

90 Pozri ref. 72 a VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 19, inv. č. 77, č. 12-23 dôv./1946. Hlásenie Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti z Trstenej zo 4. júna 1946.

cií príslušníkov vojenských jednotiek, ako aj brancov a záložníkov pred nástupom vojenskej služby vo WP, k týmto skupinám.⁹¹

Zložité bezpečnostné pomery na poľskej aj slovenskej strane štátnej hranice viedli k prijatiu ešte prísnejších opatrení proti jej ilegálnemu prekračovaniu. Poverenictvo vnútra svojou vyhláškou zo 14. júna 1946 zakázalo až do odvolania malý pohraničný styk v okresoch Stará Lubovňa a Spišská Stará Ves⁹² a postupne zvyšovalo počty príslušníkov oddelení Národnej bezpečnosti. Do Námestova, Podbiela a Lúčok boli umiestnené motorizované pohotovostné oddiely tejto bezpečnostnej zložky.⁹³

Posilňovali a reorganizovali sa aj vojenské asistenčné oddiely, ktoré sa podieľali na strážení hranice a ochrane obyvateľstva v pohraničných oblastiach. V januári 1946 bola rozhodnutím veliteľa 4. pešej divízie spresnená dislokačná zostava asistenčného oddielu motorizovaného práporu 45 s veliteľstvom v Dolnom Kubíne, a to tak, aby sa priestor jeho operačnej činnosti mohol rozšíriť aj o obce Vitanová a Suchá Hora.⁹⁴ Časť práporu však bola v máji 1946 z pohraničia Oravy stiahnutá a odoslaná na východné Slovensko. Úlohou zosilneného stráženia hranice a hliadkovania v pohraničných oblastiach tohto regiónu bol zo začiatku poverený kombinovaný prápor 4 (krycie označenie „Váh“) zo 4. rýchlej divízie, ktorého veliteľstvo sa nachádzalo v Námestove. Úsek pohraničia vľavo od priestoru činnosti tejto jednotky zabezpečoval prápor s krycím označením „Hron“ (veliteľstvo v obci Mútne – bližšie údaje nemáme k dispozícii).⁹⁵ Ďalej na západ, v priestore Kysúc, bol rozmiestnený motorizovaný prápor 41 s veliteľstvom v Čadci⁹⁶, ktorý sa ale na konci leta 1946 presunul na Oravu, kde vystriedal prápor „Váh“. Priestor severného Spiša na východ od Štrbského Plesa vo Vysokých Tatrách po Starú Lubovňu v tom istom čase začal strážiť kombinovaný prápor 14 (krycie označenie „Vltava“) zložený z príslušníkov peších plukov 12 (veliteľstvo Levice), 14 (Prešov), 25 (Zvolen) a 26 (Jelšava), ako aj delostreleckých plukov 208 (Ružomberok), 308 (Košice) a 358 (Kežmarok). Veliteľstvo práporu, ktorý mal štyri pešie rotý a jednu samopalnú rotu, sa nachádzalo v Spišskej Starej Vsi, neskôr v Spišských Hanušovciach, respektíve v Ždiari. Jedna pešia rota bola umiestnená v obciach Podspády („Cidlina“) a Javorina („Morava“), druhá v obciach Ždiar („Vlára“) a Osturňa („Orlica 1“), tretia v obciach Veľká Franková („Orlica“) a Spišské Hanušovce („Orlica 2“), štvrtá v obciach Veľký Lipník („Morava 1“), Heligovce („Morava 3“) a Littmanová („Morava 2“) a samopalná rota bola dislokovaná v Spišskej Starej Vsi („Topľa“).⁹⁷ Veliteľstvo celého zoskupenia malo krycie označenie „Jánošík“ a jeho veliteľom bol pplk. gšt. Ján Stanek, veliteľ 4. rýchlej divízie.

Operačná zostava jednotiek v ZH (zabezpečenie hranice) sa členila na tzv. spravodaj-

91 „Úsek severne od Hladovky – Suchá Hora – Chocholka – Pekelník je zhušťovaný ozbrojenými tlupami, ktorých pribýva zo záložníkov, povolávaných k nástupu ďalšej činnosti služby v Poľsku. Horejšej jednotke velí W o g e ň, správne priezvisko Jozef Kuraš...“ VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 19, inv. Č. 77, č. 12-23 dôv./1946. Hlásenie Okresného veliteľstva Národnej bezpečnosti z Trstenej zo 4. júna 1946.

92 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 3, č. 3-1 dôv./1947. Situačná správa Oblastného oddelenia Národnej bezpečnosti v Levoči za január 1947.

93 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 2, č. 57-3-dôv./46. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku z 3. 5. 1946.

94 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 11192 Taj./1.odd.1946. Zaistenie pohraničného územia – opatrenie.

95 SNA Bratislava, f. PV-bezp., inv. č. 43, šk. 2, č. 57-7 dôv./46. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za júl 1946.

96 Ref. 93.

97 VHA Bratislava, f. Operácia „Banderovci“, šk. 91, inv. č. 477, č. 1/Taj. 46. Rozkaz pre zaistenie hraníc jednotkami „Vltava“ a č. 151/Taj. 46. Rozkaz na reorganizáciu jednotky „Vltava“.

ský sled, ktorý tvorila sústava vojenských strážnic. Úlohou tu vyčlenených vojakov predovšetkým bolo získavať správy a informácie, hliadkovať na hranici a strážiť pridelený pohraničný priestor a v prípade napadnutia ozbrojenou skupinou klásť jej odpor až do príchodu posíl. Za spravodajským sledom nasledoval tzv. bojový sled. Tvorili ho rotné zálohy, ktoré mali za úlohu najmä zaistiť bezpečnosť priestoru medzi vojenskými strážnicami a na dôležitých smeroch likvidovať zistené ilegálne skupiny a vykonávať výcvik podľa osobitých výcvikových smerníc. Hĺbku zostavy uzatvárali zálohy veliteľov práporov. Boli určené hlavne na posilnenie jednotiek bojového sledu v prípade ich ozbrojeného stretnutia s bandami. Okrem toho vykonávali hliadkovú činnosť podľa pokynov veliteľa práporu a výcvik podľa mierových výcvikových smerníc.⁹⁸

Podstatne sa zintenzívnila spravodajská činnosť čs. vojenských i bezpečnostných orgánov, a to z hľadiska plnenia tak tzv. ofenzívnych, ako aj tzv. obranných úloh. Aktívne vojenské výzvedné spravodajstvo proti Poľsku riadilo 2. oddelenie štábu veliteľstva 4. VO prostredníctvom podriadených zložiek a predsunutej spravodajskej ústredne, respektíve predsunutej agentúrnej ústredne v Žiline.⁹⁹ Charakter výzvedných úloh v podstate zodpovedal orientácii „ofenzívneho“ spravodajstva pohraničných staníc Národnej bezpečnosti, spresnenej výnosom VI. odboru Povereníctva vnútra SNR z 10. augusta 1946. Ukladal veliteľom staníc, aby „*upravili činnosť svojich orgánov hlavne na získavanie správ z pohraničia a tiež z vnútrozemia...do hĺbky 30 km od vlastných hraníc*“. Objektom záujmu mala byť nielen činnosť ilegálnych ozbrojených skupín, ale aj dislokácia, organizácia, výzbroj a činnosť armády a polície, zmýšľanie a politické postoje ich príslušníkov, nálada obyvateľstva, politická, hospodárska a náboženská situácia v jednotlivých oblastiach a pod.¹⁰⁰ Správy a informácie vojenské spravodajské i bezpečnostné orgány získavali najmä prostredníctvom vytváranej spravodajskej siete, ktorej základom boli dôvernici a informátori z radov miestneho obyvateľstva. Z hľadiska utajenia boli označení číslom alebo krycím menom.¹⁰¹ Väčšinou išlo o pašerákov, z ktorých mnohí súčasne pracovali pre poľskú spravodajskú službu.¹⁰²

Táto možná „dvojtvárnosť“ agentov, ako aj podozrievanie časti občanov z pohraničných obcí a utečencov z inkorporovaného územia zo spolupráce s ilegálnymi skupinami v Poľsku, ktorým mali poskytovať informácie o čs. vojenských jednotkách a bezpečnostných orgánoch¹⁰³, sa stali centrom záujmu vojenského obranného spravodajstva. Veľká pozornosť bola venovaná tiež príslušníkom vlastných jednotiek rozmiestnených v slovensko-poľskom pohraničí. Veliteľské a spravodajské orgány upozorňovali na skutočnosť, že mužstvo niektorých jednotiek, ako napríklad motorizovaného práporu 45 na Orave, pochádza väčšinou z tohto regiónu a „*je príbuzného zmýšľania ako tunajšie obyvateľstvo a niektorí spolupracova-*

98 Tamže.

99 Bližšie ŠTAIGL, J.: Organizácia a hlavné smery činnosti čs. vojenského výzvedného spravodajstva (rozvedky) v rokoch 1945 – 1967. In: *Historie a vojenství*, 2001, č. 2, s. 410–421.

100 Archív Ministerstva vnútra Nitrianska Streda, f. P-2, šk. 4, inv. j. 118.

101 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 51, inv. č. 262. Čs. agenti proti Poľsku – spravodajská sieť.

102 Hlavné obsahové zameranie poľského spravodajstva proti ČSR pozri AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 29, č. 31722/46. Poľské vyzvědačství proti ČSR – opis rozkazu Ministerstva vojenství ve Varšavě z 19. 9. 1945.

103 Napríklad v situačnom spravodajskom hlásení veliteľa jednej z vojenských jednotiek na slovensko-poľskej hranici zo 16. augusta 1946 sa uvádzalo, že poľské ilegálne ozbrojené skupiny „*dostávajú dosť dobré správy o činnosti nášho vojska, orgánov N. B. alebo F. S. od ľudí, ktorí dosávajú prechádzali štátne hranice na povolenie vydané z poľskej strany pre malý pohraničný styk...Mnohí jednotlivci pracujú na našom území, nielen v pohraničí, ale i v hlbokom zázemí, bez povolenia pobytu a pracovného povolenia. Väčšinou tieto osoby vydávajú sa za Slovákov utečencov, nie je však vylúčené, že nie sú medzi nimi ľudia, ktorí spolupracujú s poľskými ilegálnymi organizáciami.*“ VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 77/Taj.46.

li s bandami“. Navrhovali vystriedanie týchto jednotiek „jednotkami, ktorých príslušníci nie sú regrutovaní z krajov, v ktorých majú pôsobiť.“¹⁰⁴ Ďalej išlo o sledovanie správania sa vojakov a veliteľského zboru k príslušníkom poľských jednotiek z hľadiska možného prezradzania utajovaných skutočností. V tomto zmysle bola veliteľmi zdôrazňovaná nutnosť „aby i pred poľskými jednotkami, ako jednotkami spriatelенými, boli utajené opatrenia, konané vlastným vojskom. Dôvod je ten, že nemôže nám byť dobre známe, ako ďaleko je spravodajská služba voči poľskému vojsku účinná a mohlo by sa ľahko stať, že poľské vojsko bolo by mimo vôle dodávateľom správ o našich jednotkách pre bandy...“¹⁰⁵

Od polovice mája 1946 sa činnosť poľských bezpečnostných zložiek a WP sústreďovala na likvidovanie ilegálnych ozbrojených formácií v poľsko-slovenskom pohraničí. V prvej etape sa predpokladalo „vyčistenie“ pohraničných úsekov krakovského a rzeszowského vojvodstva s tým, že „Po pravdepodobnom úspešnom vykonaní týchto akcií...prikročí poľské vojsko ku generálnej akcii proti bandám UPA v juhovýchodnom pohraničí Poľska, hraničiacim s ČSR a ZSSR.“¹⁰⁶ Výsledky bezpečnostných akcií v poľsko-slovenskom pohraničí dosiahnuté do 11. júla 1946 hodnotil zástupca veliteľa 4. VO plk. gšt. Jan Heřman takto: „V druhej polovici mája 1946 boli úspešne zakončené akcie proti bandám v priestoroch západne a východne VYS. TATIER a bandy v tomto priestore sa vyskytovaťšie treba považovať za zlikvidované. Teraz prebiehajú akcie menšieho rozsahu proti bandám NSZ v priestore ZWARDONŇ – BABIA GORA, ktoré skončia v krátkom čase...V najbližšom čase (za niekoľko dní) prikročí poľské vojsko s dostatkom pripravených síl k akciám proti bandám...všeobecne v priestore NOWY SĄCZ.“¹⁰⁷

V súvislosti so snahou zlikvidovať ozbrojené skupiny, ktoré pôsobili na poľskej aj slovenskej strane štátnej hranice, sa podstatne rozšírila spolupráca poľských a československých bezpečnostných orgánov a vojenských jednotiek. Napríklad v októbri 1946 sa uskutočnilo stretnutie okresného veliteľa MO v Nowom Targu s okresným veliteľom Národnej bezpečnosti v Ružomberku, na ktorom sa zaoberali otázkami spoločného postupu im podriadených zložiek proti „bandám“, osobitne proti oddielom „Ognia“. Súčasne riešili aj možnosti spolupráce pri vyšetrovaní ich činnosti na poľskom i slovenskom území a pri pomoci postihnutým občanom.¹⁰⁸ Podľa dohody príslušných ministerstiev boli československé a poľské bezpečnostné orgány navyše „oprávnené ve věcech bezpečnostní služby dopisovati si přímo a bezprostředně“, s výnimkou prípadov súvisiacich s činmi vojenského alebo politického charakteru.¹⁰⁹

Zásadný význam pre rozvoj spolupráce jednotiek československej a poľskej armády v západnej časti severného pohraničia Slovenska mala iniciatíva veliteľa OW v Krakowe brig.

104 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 3177/taj. 1. odd. 1946. Poznanky a návrhy pre ZH na Orave.

105 VHA Bratislava, f. Operácia „Banderovci“, šk. 39, č. 676/Taj.1946. Styk a spolupráca s poľskou armádou – smernice.

Poznámka: Niektoré spravodajské informácie o poľskej armáde (WP) upozorňovali, že jej príslušníkom nie je možné celkom dôverovať. Väčšina dôstojníkov mala údajne sympatizovať s generálom Andersom „a to najviac preto, lebo skoro všetky dôležitejšie miesta v armáde sú obsadené dôstojníkmi Červenej armády“. Podobné javy nálady sa vyskytovali aj medzi mužstvom, pričom: „Dokonca mnoho členov poľskej armády má legitímácie Armije Krajowej.“ Jednotky mali byť nedostatočne vycvičené, s nízkou morálkou a ich príslušníci mali nenávidieť „svojich politických referentov, ktorí majú za úkol na poli politickom prevýchovu armády“. AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory-obyčejné 1945-1949, Polsko, šk. 16, č. 91330/46. Správa Povereníctva vnútra SNR Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 10. 5. 1946.

106 Ref. 89.

107 Tamže.

108 *Ogien w górach. Współpraca s Czechosłowakami*. In: http://borowski_rodzina.w.interia.pl/ogien_37.htm

109 AMZV ČR Praha, f. Teritoriální odbory-obyčejné 1945-1949, Polsko, šk. 27, č. 27594/1946.

gen. Mikolaja Prus-Więckowského, ktorý v októbri 1946 prostredníctvom čs. styčného dôstojníka pplk. gšt. Musila navrhol, aby sa na strážnici WOP v Chyžnom uskutočnila porada vyšších československých a poľských veliteľov s cieľom skoordinať akcie proti ilegálnym ozbrojeným skupinám. V telegrame veliteľstvu 4. vojenskej oblasti a MNO o priebehu stretnutia plk. Musil uviedol: „*Velitel OW prosi cs. voj. spravu, aby spolupracovala na likvidácii bandy „Ogien“, ktera sa pripravuje na zimne ubytovani na cs. hranici medzi Suchou Horou k 7km vych. Trstena a trigonometrem Volovec 2.065/16km sev. vychodne Lipt. Sv. Mikulas. Tato banda cita asi 60 dobre ozbrojenych clenu...Pro likvidaci bandy...treba znati presne umistneni bunkru, skladu a dilen. Pozemnym preskumom byla by banda upozornena na hrozici nebezpeci a proto prosi velitel OW Krakow ministerstvo nar. obrany hl. st. o povoleni preletavanim hranic polskymi letouny za ucelom provedeni leteckeho preskumu. Porizene snimky budou dany tez ceskoslovenskej strane. Pro vlastnu likvidaci bandy Ogien prosi velitel OW o spolupraci ceskoslovenske voj. jednotky v sile praporu. Cela akcia musi byti pripravena v najvacsi tajnosti a proto jednotky pohranicnej strazi = WOP ani ceskoslovenske pohranicne stanice nesmi byti do akcie zasveteny.*“¹¹⁰

Podľa rozhodnutia náčelníka Hlavného štábu MNO arm. gen. Bohumila Bočka sa porady v Chyžnom mal zúčastniť zástupca veliteľa 4. vojenskej oblasti plk. gšt. J. Heřman s prednostom oblastného oddelenia vojenského obranného spravodajstva mjr. Pavlem Marcelym, plk. gšt. J. Stanek, a pplk. gšt. Musil. Náčelník HŠ MNO ďalej určil, že akcie proti „ogniowcom“ sa zúčastní „41. nebo 39. prapor od Teplice. Jeho přesun připravte do prostoru Dol. Kubina“ a ďalej „*všechny jednotky ZH (zabezpečenia hraníc – pozn. J. Š.), které se již nyní nalézají v prostoru Oravy a Spiše...*“ Veliteľstvo 4. VO súčasne informoval, že na prelety hraníc poľským letectvom v úseku Suchá Hora – trig. 2065 Volovec vyžiadal súhlas Ministerstva vnútra ČSR, a že „*Eventuální použití našeho letectva (vojenského – pozn. J. Š.) bude nařízeno zvlášť.*“¹¹¹

Na schôdzke v Chyžnom, ktorá sa uskutočnila na začiatku novembra 1946, bol termín spoločnej akcie stanovený na 20. novembra. Z jednotiek čs. armády sa jej zúčastnil motorizovaný prápor 41. Jeho roty zaujali „*prehradné postavenie od kóty 1097 – západne kóty 1230 Magura – južne pozdĺž hraníc až na čl. štátnu hranicu juhozápadne Cichá (styčný bod).*“ Nasadení boli aj príslušníci dvoch škôl Národnej bezpečnosti a pohotovostného oddielu Národnej bezpečnosti z Lúčok, ktorí tvorili zabezpečovací kordón na čiare Vitanová – Tichá dolina – štátna hranica. V priebehu akcie ale československí a poľskí vojaci zadržali len niekoľko pašerákov a osôb, ktoré prekročili hranice bez povolenia, ale žiadneho „ogniowca“. Veliteľ 4. divízie pplk. gšt. J. Stanek, ktorý riadil akciu na slovenskej strane, za hlavnú príčinu jej neúspechu pokladal to, že zrejme „*banda bola upozornená krátko po schôdzke v Chyžnom a presunula sa do iného priestoru*“. Isté výhrady mal aj k „neprofesionálnemu“ postupu poľských vojakov a navrhol, že v prípade zistenia ilegálnych ozbrojencov v priestore jemu podriadených jednotiek pripraví „*samostatnú akciu na zlikvidovanie bandy bez spolupráce s Poliakmi*“.¹¹²

Avizovanú akciu uskutočnili v dňoch 26. – 27. novembra 1946 tri roty práporu 41 s časťou iných vojenských jednotiek a príslušníkmi Národnej bezpečnosti v dolinách Západných Tatier – Jamnickej, Smrečianskej a Račkovej doline. Mala podobný výsledok ako predchá-

110 NA Praha, f. 850/1, šk. 4, inv. č. 18, sign. T1031. Opatření proti banderovcům.

111 Tamže.

112 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 50881/Taj. 1. odd. 1946. Akcia proti bande Ogien v priestore Magura – relácia.

dzajúca. Okrem nájdených stôp po táborení „bánd“ potvrdila, že „na území ČSR sa lúpežné bandy nenachádzajú. Tieto sa nachádzajú na území Poľska, a to v priestore Chocholówka (asi 250 mužov) a v priestore juh. – záp. Zakopané (asi 300 mužov Andersovcov).“¹¹³ V súvislosti so zistenými nedostatkami v správaní sa vojakov k obyvateľstvu a najmä preukázanými prípadmi spolupráce niektorých z nich s pašerákmi ppl. gšt. Stanek však navrhol veliteľstvu 4. VO uskutočniť výmenu a redislókáciu jednotiek v severozápadnom pohraničí Slovenska. Odporúčal, že najvýhodnejšie by bolo „zosilniť ZH od Štrba až po moravskú hranicu jedným až dvoma práporami z histor. zemí. Jedným kompletným práporom by sa previedlo ZH na Orave, od Hút po Erdútka (Oravská Lesná – pozn. J. Š.)...“¹¹⁴ Veliteľ 4. VO uvedené návrhy podporil, pričom ako dôvod, okrem rozľahlosti úseku, obtiažnosti terénu a malého počtu nasadených jednotiek, uviedol aj skutočnosť, že „Oddiely NB museli byť v dôsledku vnútorných bezpečnostných opatrení stiahnuté a veliteľstvo Uhel (krycí názov veliteľstva 4. VO – pozn. J. Š.) nemá k dispozícii žiadnu jednotku, ktorú by mohlo použiť k žiadúcemu zosilneniu ZH.“¹¹⁵

V nasledujúcich dňoch skutočne došlo k čiastočnému preskupeniu a výmene vojenských jednotiek v pohraničnom priestore od zemskej slovensko-moravskej hranice po Spiš. Ich novú dislokačnú a operačnú zostavu sa doterajším archívnym výskumom nepodarilo celkom zrekonštruovať. Z otvorených a krycích názvov jednotiek použitých v dokumentoch¹¹⁶ je však možné vyvodiť nasledujúce zmeny: motorizovaný peší prápor 45, ako aj prápor „Hron“, boli z plnenia úloh ZH stiahnuté a v priestore Kysúc, s hlavným dôrazom na smere Skalité – Zwardoň, bol rozmiestnený peší prápor „Adam“ (predtým „Anna“) a severné oblasti Oravy zabezpečoval motorizovaný peší prápor 39 (krycí názov „Ivan“) s hlavnou orientáciou na smery Oravská Polhora – Korbielów, Trstená – Chyžne a Suchá Hora – Chocholów. Vystriedal tu peší motorizovaný prápor 41, ktorý prešiel do zálohy veliteľstva „Jánošík“, pričom bol súčasne poverený úlohou kryť vstupy do juhozápadných a južných dolín Západných Tatier a na Liptov. V priestore od moravsko-slovenskej zemskej hranice po Štrbu mali pôsobiť ešte pešie prápory „Belo“ a „Jano“. Pohraničie regiónu Spiš naďalej zabezpečoval prápor „Vltava“.

Za účelom „aby bol vyjasnený priebeh spoločnej akcie dňa 20. XI. 1946, aby boli vymenené informácie a ujednaná event. ďalšia spoločná akcia“ navrhol veliteľ 4. VO brig. gen. Michal Širica nové stretnutie vyšších veliteľov československej a poľskej armády v Chyžnom. Zdôraznil pritom, že podľa informácií osôb, ktoré čs. jednotky zadržali, sa základňa „ogniowcov“ nachádza „V priestore Chocholówka – Dolina Koscieliska, tedy juhozápadne Zakopané. Tam sa vrátila tiež banda, ktorá 28. XI. večer prepadla osadu Pribylina a bola tesne prenasledovaná vlastnou jednotkou až asi 1 km na poľské územie.“¹¹⁷

Či sa spomenuté stretnutie čs. a poľských veliteľov v Chyžnom uskutočnilo, sme v archívnych materiáloch zatiaľ nenašli. Dňa 6. decembra 1946 však jednotky poľskej bezpečnosti a WP, sústredené v tzv. Grupe operacyjnej v Podhale, uskutočnili samostatnú akciu v priestore Chocholówka, ktorou sa im podarilo väčšinu tu utáborenej skupiny „ogniowcov“

113 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 3177/taj. 1. odd. 1946. Poznatzky a návrhy pre ZH na Orave.

114 Tamže.

115 Tamže.

116 VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 3177/taj. 1. odd. 1946. Poznatzky a návrhy pre ZH na Orave a č. 3303 Taj. 1. odd. 1946. Protokol o pohraničnom stretnutí – štvrtá schôdzka, ďalej šk. 4, inv. 37, č. 75785 Taj. 1. odd. 1947. Správy z priestoru sev. Spiša a č. 2427/taj. 1. odd. 1947. Súhrn správ o bandách UPA – predloženie.

117 Ref. 113.

zlikvidovať. Podľa poľských materiálov išlo o 2. rotu zoskupenia „Błyskawica“, od polovice októbra 1946 doplnenú o zvyšky 4. roty aj s jej veliteľom „Dzielnym“ (Udatným). Veliteľovi 2. roty „Powichrowi“ sa podarilo uniknúť a vrátil sa späť do štábu „Błyskawica“. Velenie nad zvyškom skupiny prevzal Jan Zdybalski („Tom“), dovtedajší zástupca „Powichra“.¹¹⁸

Priebehom a výsledkami akcie, ako aj koordináciou ďalších opatrení, sa zaoberala schôdzka veliteľov z čs. skupiny „Jánošík“ a poľskej Grupy operacyjnej v Podhale, ktorá sa uskutočnila 13. decembra 1946 v Trstenej.¹¹⁹ Na stretnutí sa konštatovalo, že „*wyniesieniem zgrupowania żołnierzy Czerwonej Armii z terenów polsko-czechosłowackich*“ Zástupcovia oboch vojenských zoskupení sa ďalej dohodli, že na ďalšiu likvidáciu bánd, ktoré pôsobia v priestore Štrbské Pleso – Zwardoń „*musia być granicą z obojch stron hermetycznie zamkniętą a po czasie zimy przerwano i mały pograniczny styk z ludnością*...“ Na zlepšenie vzájomnej spolupráce čs. a poľských vojenských jednotiek sa mali určiť na oboch stranách niekoľkí styční dôstojníci, oprávnení prekračovať hranice v určených miestach. Okrem toho bolo dohodorené, že: „*W przypadku, gdyby jedna z stron dowiedziała, że bandy unikają z własnego terytorium sąsiedniej, powiadomi niezwłocznie sąsiada z celem przeprowadzenia akcji na jego terytorium. Sprawa ta odwołuje się do linii Trzemeszno – Chyżne*.“ V tomto zmysle sa na porade rokovalo aj o uskutočnení menšej spoločnej akcie v priestore od trig. 2065 Volovec po Oravskú Lesnú. Na záver zástupcovia Grupy operacyjnej v Podhale odovzdali čs. strane časť zbraní ukoristených „ogniowcom“, ktorá pochádzala z ich výpadov na územie ČSR.¹²⁰

Začiatok roka 1947 v poľsko-slovenskom pohraničí charakterizovala zvýšená aktivita zvyškov ilegálnych ozbrojených skupín¹²¹, ktorá súvisela s blížiacim sa termínom volieb v Poľsku¹²², ako aj snaha poľských bezpečnostných síl a WP o dokončenie ich likvidácie. S pomocou agentov UBP, ktorí prenikli do skupín, sa vojenským jednotkám darilo sledovať ich pohyb a miesta zimného ubytovania. Na základe správy jedného z týchto informátorov bol zistený aj pobyt štábu zoskupenia „Błyskawica“ na čele s „Ogniom“ v obci Ostrowska. Na 400 príslušníkov Grupy operacyjnej v Podhale obec 21. februára 1947 obklúčilo. V nasledujúcom boji bola väčšina „ogniowcov“ zastrelená, viacerí sa dostali do zajatia a len malý počet z nich unikol. Samotný „Ogień“, ako už bolo spomenuté, sa pri pokuse o sebevraždu ťažko zranil a nasledujúci deň v nemocnici v Nowym Targu zomrel.¹²³

Po smrti „Ognia“ a rozbití jemu podriadených a ďalších ozbrojených oddielov protikomunistického odboja v západnej a strednej časti poľsko-slovenského pohraničia, ako aj v dô-

118 Ref. 65, część 2.

119 Za čs. stranu sa rokovania zúčastnili pplk. gšt. Ján Stanek (veliteľ 4. rýchlej divízie a skupiny „Jánošík“), pplk. pech. Vojtech Janoušek (veliteľ pešieho práporu 39), kpt. pech. Alfred Kubiček (náčelník štábu pešieho práporu 39), mjr. gšt. František Holík, škpt. pech. Ladislav Demjen (prednosta 5. oddelenia – vojenského obranného spravodajstva štábu skupiny „Jánošík“), škpt. spoj. Pavel Žarnay a kpt. pech. Ján Hora. Ich partnermi z poľskej strany boli pplk. Ján Dragin, mjr. Tadeusz Szymański, kpt. Bolesław Szwejgiert, kpt. Edward Suchy a por. Ernest Wisniewski.

VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, č. 3303 Taj. 1. odd. 1946. Protokol o pohraničnom stretnutí – štvrtá schôdzka.

120 Tamže.

121 Pozri napr. ref. 92 a VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 3, inv. č. 34, č. 75026/Taj. 1947. Správy z pohraničia – január 1947.

122 Pred voľbami prebiehal ostrý zápas medzi tzv. Demokratickým blokom riadeným komunistami a opozíciou orientovanou na poľský exil v Londýne. V jeho priebehu boli kandidáti opozície zastrašovaní a zatýkaní za údajnú spoluprácu s ozbrojeným podzemím, ktoré naopak likvidovalo komunistov a ich stúpencov.

123 Ref. 65, część 2.

sledku vyhlásenej amnestie pre ich príslušníkov vo februári 1947¹²⁴, sa situácia v severných oblastiach Oravy a Spiša čiastočne upokojila. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za marec 1947 uvádzala, že na bezpečnostnú atmosféru v kraji majú už „málo citelný vplyv bezpečnostné pomery v susednom Poľsku“. Súčasne však upozorňovala, že „Podľa zachytených správ hodnoverných ozbrojené tlupy neboli úplne zlikvidované a prevádzajú ešte v Poľsku v dosť silných skupinách prepádavanie a okrádanie obyvateľstva.“¹²⁵ Napriek tomu bezpečnostné aj miestne orgány na Spiši navrhovali zrušiť zákaz malého pohraničného styku, ktorý spôsoboval slovenskému obyvateľstvu, predovšetkým z obcí na inkorporovanom území, veľké problémy.¹²⁶

Upokojenie situácie umožnilo pristúpiť novým spôsobom k otázke udržiavania relatívne početných vojenských jednotiek v oravskom a spišskom pohraničí. Napríklad situačná správa ONV v Spišskej Starej Vsi za marec 1947 konštatovala, že: „Vzhľadom na uvedené pomery bolo by žiaduce uvažovať teraz o odvolaní vojenských jednotiek z tunajšieho okresu, poťažne o podstatnom znížení ich počtu na takú mieru, že by ony tvorili iba menšie posily pre stanice NB v okrese.“¹²⁷ Po vyriešení niektorých organizačných a dislokačných otázok nariadilo veliteľstvo 4. VO uskutočniť podstatné zmeny v počte a rozmiestnení jednotiek. V regióne Spiša „Dňom 30. apríla 1947 bolo...vojsko z pohraničných obcí odvolané a zostala v tunajšej oblasti v obci Podolínce jedna rota vojska, ktorá má jednu čatu v Spišskej Starej Vsi a Ždiari – takže od toho času výkon služby a kontrolu hraníc štátnych väčšinou prevzala finančná pohraničná stráž a stanice NB v pohraničí.“¹²⁸ Z priestoru Oravy bol stiahnutý prápor „Ivan“ a namiesto neho do Trstenej prišla rota „Fialka“, ktorá sa na začiatku mája 1947 presunula do Oravskej Polhory.¹²⁹ Po odvelení ďalšej jednotky z Tvrdošína rozhodlo veliteľstvo 4. VO dislokovať do Dolného Kubína asistenčnú rotu v počte 100 osôb s úlohou „byť v pohotovosti pre zákrok na severnej Orave“.¹³⁰ S procesom zmien v organizácii a dislokácii vojenských jednotiek úzko súviselo postupné obmedzovanie intenzity ich súčinnosti s poľskými bezpečnostnými silami a vojenskými útvarmi.¹³¹

Znižovanie počtu a sily vojenských jednotiek v pohraničí Oravy a Spiša však vyvolávalo obavy tunajších orgánov Národnej bezpečnosti o ďalší vývoj bezpečnostnej situácie. Upozorňovali, že ak „miesto odchádzajúceho vojska nebudú sem vyslané dostatočne silné a pohotovostné oddiely NB, ktoré by aj disponovali potrebným počtom motorových vozidiel, treba sa obávať podstatného zhoršenia bezpečnostnej situácie...lebo hoci je pravda, že niekoľko teroristických tlúp v susednom pohraničí poľskom bolo zneškodnených, predsa len s určitou možno

124 KAMIŇSKI, Ľ.: Ozbrojený odpor proti komunizmu v Poľsku. In: *Moc versus občan. Úloha represie a politického násillia v komunizme*. Zborník z medzinárodného seminára. Bratislava : Ústav pamäti národa 2005, s. 66.

125 SNA Bratislava, f. PV-bezp., šk. 3, č. 9-3 dôv./1947. Tiež situačná správa ONV v Námestove uvádzala, že „z poľskej strany lúpežné bandy už neprichádzajú“. Tamže, šk. 4, inv. č. 44, č. 240/1947 prez.

126 SNA Bratislava, f. PV-bezp., šk. 3, č. 3-3 dôv./1947. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Levoči za marec 1947 a šk. 4, inv. č. 44, č. 272/1947 prez.. Situačná správa ONV v Spišskej Starej Vsi za apríl 1947, ktorá upozorňovala, že: „Zastavenie pohraničného styku je už úplne bezpredmetné a treba ho uvoľniť, kým nie je neskoro.“

127 SNA Bratislava, f. PV-bezp., šk. 4, inv. č. 44, č. 70/1947 prez..

128 SNA Bratislava, f. PV-bezp., šk. 3, č. 3-4 dôv./1947. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti za apríl 1947.

129 Tamže, č. 9-5 dôv./47. Situačná správa Oblastného veliteľstva Národnej bezpečnosti v Ružomberku za máj 1947.

130 SNA Bratislava, f. PV-bezp. III/3, šk. 452, č. 703 sprav./1947. Bezpečnostné správy-závady. Hlásenie Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti V. odboru Povereníctva vnútra z 15. 5. 1947.

131 Pozri VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 3, inv. č. 34, č. 75062. Situačné hlásenie zo 16. 1. 1947 a šk. 4, inv. č. 37, č. 2427/Taj. 1. odd. 1947. Súhrn správ o bandách UPA – predloženie.

*očakávať novšie prípady ozbrojených poľských tlúp, lebo...bezpečnostné pomery v Poľsku sú ešte ďaleko za tým, čo možno nazvať konsolidovanými.*¹³² V nasledujúcich mesiacoch sa ale ukázalo, že slabšie stráženie hranice, a to tak z československej, ako poľskej strany (tu najmä v dôsledku čiastočnej demobilizácie WP od 5. marca 1947), využívali predovšetkým pašeráci¹³³ a na Spiši aj príslušníci Ukrajinskej povstaleckej armády.¹³⁴

Po podpísaní čs.-poľskej spojeneckej zmluvy 10. marca 1947 z hlásení vojenských, bezpečnostných a iných orgánov v podstate zmizli informácie o vplyve činnosti existujúcich zvyškov skupín poľského protikomunistického odboja na bezpečnostnú situáciu v regióne Oravy a Spiša, ako aj o možnom pokračovaní perzekúcie Slovákov na inkorporovanom území. Existujú ale dôkazy, že v dôsledku pretrvávajúcej polonizácie zo strany miestnych úradov sa situácia slovenského obyvateľstva v obciach pripojených k Poľsku príliš nezlepšila. Potvrďuje to aj správa jedného z odborov Ministerstva zahraničných vecí ČSR z jesene 1947, ktorá uvádza, že tu *„podľa zhodného konštatovania činiteľov z komitétu utečencov a československých bezpečnostných orgánov došlo od podpisania zmluvy k zhoršeniu atmosféry*“.¹³⁵ Súčasne je skutočnosťou, že isté ustálenie bezpečnostných i politických pomerov v Poľsku časť slovenských utečencov z poľsko-slovenského pohraničia využila na návrat do svojich domovov. Podľa známych údajov do konca roka 1947 malo ísť asi o 500 osôb.¹³⁶ Tento proces sa však postupne zastavil a, naopak, začal narastať počet žiadostí Slovákov z inkorporovaného územia o reemigráciu do ČSR.¹³⁷

132 Tamže, č. 282-2 dôv./1947-V/1. Bezpečnostné správy – závady. Informácia Povereníctva vnútra Hlavnému veliteľstvu Národnej bezpečnosti z 8. 5. 1947.

133 Pozri napr. ref. 125.

134 AMZV ČR Praha, f. Teritoriální spisy – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 8, zl. 2. Správa o situácii slovenskej menšiny v Poľsku z mája 1947.

135 Tamže, šk. 27, Poměry na Oravě a Spiši po podepsání smlouvy (bez č. j.).

136 Ref. 5, s. 139.

137 Napríklad správa čs. konzulátu v Katowiciach Ministerstvu zahraničných vecí ČSR o pomeroch na hornej Orave a Spiši z novembra 1950 uvádza, že *„udalosti sa vyvíjajú tým nežiadúcim smerom, totiž, dochádza k beznádejnosti a k rozhodnutiam emigrovať*“. Spomína aj prípady, keď sa príslušníci poľských bezpečnostných orgánov a WP k tunajším Slovákom správali urážlivým až nepriateľským spôsobom, ako napríklad v Zubrici, kde 12. novembra 1950 *„vojsko hľadalo pašerákov, ale so zbraňami zaobchádzalo tak, ako na nejakom nepriateľskom, obsadenom území. Rozhodne každý jeden vojak sa tu chová, ako keby bol niekde na nebezpečnom povstaleckom území*.“ AMZV ČR Praha, f. Teritoriální spisy – obyčejné 1945-1959, Poľsko, šk. 29, č. 156650/1950.

- 276 -
Odpis

Armia Krajowa.
Komisja szybko wykonawcza.
Nr.p.71.

Do Pana Sołtysa Józefa i żony Marii
w Łapszance.

Na podstawie wywiadu i dowodów P.O.P. przedkłada się Panu i Pańskiej żonie wyrok skazujący Pana i żonę na grzywnę na konto Oddziału Partyzanckiego w wysokości 500 dolarów/ słownie: pięćset dolarów/ za buntownictwo przeciwko Polsce. W razie nie wykonania poleconych czynności zostanie Pan i Pańska żona pociągnięta do karnej odpowiedzialności przez komisję szybko wykonawczą. Termin złożenia pieniędzy do dnia 20 sierpnia 1946 roku do godziny 14-tej po południu w Ostrowsku na moście.

dnia 8. sierpnia 1946.

/-/ Ogień
Ogień v.r.

Okrągła pieczęć: Oddział Partyzancki "Błyskawica" Polski orol
A.K.

Kombi rapor 14-3.rota
№ 155/46

Veľká Fraňková, 19.8.1946.

*Za správnosť odpisu
upor. Jurek*

Príloha 1: Odpis nariadenia „Ognia“ slovenským občanom v Lašance, aby zaplatili „výkupné“ za „poburovanie“ proti Poľsku.
VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, príloha k čj. 155/Taj. 46

Nariadenie s vlastnoručným podpisom „Ognia“, ktoré slovenskej obyvateľke Jurgova pod hrozbou trestu smrti prikazuje okamžite opustiť poľské územie. VHA Bratislava, f. VO-4, šk. 2, inv. č. 20, príloha k č. j. 77/Taj. 46

J. ŠTAIGL: DIE SICHERHEITSSITUATION IN DEN GRENZGEBIETEN VON ORAVA UND ZIPSEN IN DEN JAHREN 1945 – 1947

Nach der Beendigung des Zweiten Weltkrieges entstand an der nördlichen Grenze der Slowakei eine äusserst komplizierte Situation. Die Tätigkeit von verschiedenen bewaffneten Gruppen, vor allem der Truppen der Ukrainischen Aufstandsarmee (die sog. Banderas) „verlebendigten“ und vertieften die unruhige Atmosphäre, die hier noch von der Zeit des Kriegsabschlusses abklang. Eine spezifische Sicherheitssituation entstand in den nördlichen Gebieten von Orava und Zipsen, und zwar vor allem infolge der wiederholten Verwaltungsabgabe einiger Gebietsteile an Polen. Diese Ereignisse begleiteten sowohl Proteste der slowakischen Bevölkerung, die die Rückkehr in den tschechoslowakischen Staatenbund forderte, als auch politische, wirtschaftliche und kulturelle Persekution der Slowaken in den Ortschaften, die von Polen verwaltet wurden. Infolge dieser Situation flüchteten 6000 Bürger slowakischer Nationalität auf das Gebiet der Slowakei. Ihre Entscheidung beeinflussten zum grossen Teil auch die gefährlichen Verhältnisse, die die Tätigkeit von verschiedenen bewaffneten Gruppen hervorriefe. Es handelte sich um Räuber- und Schmugglerbanden, um die Banderas, um militärische und Polizeieinheiten, als auch um Truppen des polnischen bewaffneten antikommunistischen Widerstandes. In mehreren Fällen drangen sie sogar auf das slowakische Gebiet durch. In diesem Sinne dokumentiert die Studie die Entwicklung der Sicherheitssituation sowohl auf dem inkorporierten Gebiet, als auch auf der slowakischen Seite der Grenze, und zwar in dem Zeitabschnitt von der Befreiung dieser Gebiete durch Rote Armee bis zum Jahre 1947. Im Folge der Unterschreibung des Vertrages zwischen Tschechoslowakei und Polen über Freundschaft, Zusammenarbeit und gegenseitige Hilfe, sollte dieser Zeitabschnitt ein Durchbruch in den gegenseitigen Beziehungen zwischen beiden Staaten sein. Der Autor schenkt vor allem der Tätigkeit der polnischen bewaffneten Gruppierung „Blyskawica“ Beachtung, derer Befehlshaber Józef Kuraś (Pseudonym „Ogień“) war. Die Angehörigen dieser Gruppierung hatten einen grossen Anteil an der Persekution der Slowaken in Polen und realisierten sogar Raubüberfälle von slowakischen Ortschaften. Aus dieser Sicht verfolgt die Studie sowohl die Aktionen der tschechoslowakischen Armee und der Sicherheitskräfte gegen die „Ogniows“, als auch die Fragen der Zusammenarbeit mit den polnischen Sicherheitseinheiten bei ihrer Beseitigung. Im Nachwort sind kurz auch die Sicherheitsverhältnisse an dem inkorporierten Gebiet in Polen und im Grenzgebiet in der Nordslowakei nach der Unterschreibung des Bündnisvertrages zwischen Tschechoslowakei und Polen im März 1947 erwähnt.